

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

MART 1970

İÇİNDEKİLER :

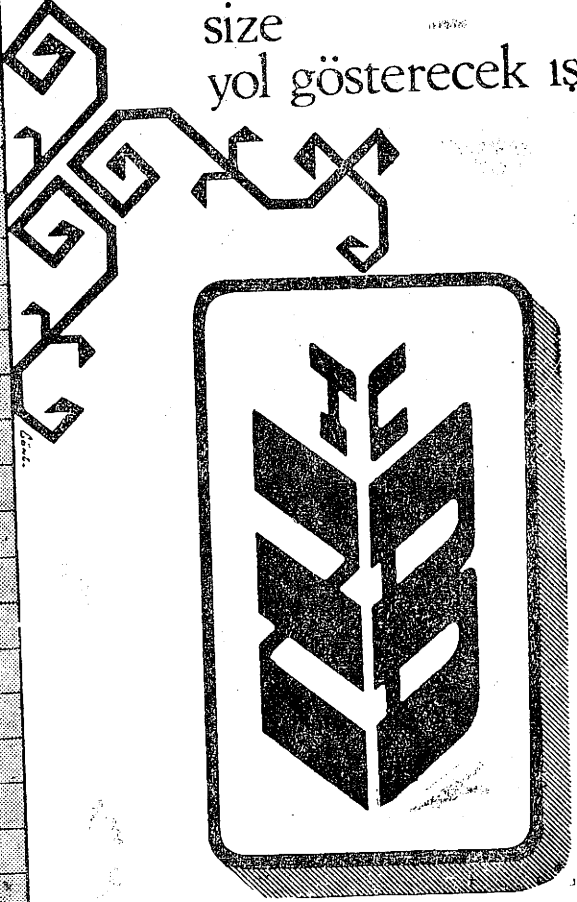
Behçet Kemal Çağlar'a Dair	İhsan HİNÇER
Kars'ın Çağlar'ı	Zerger Mahir BARANSELI
Sevgili "Can" Behçet Kemal İçin	Doç. Dr. Bedri NOYAN
Bayburt'ta Dikmetaş Efsanesi	Hamdi GÜLEC
Afyonkarahisar Hamamları — I —	İrfan Ünver NASRETTİNOĞLU
Tomarzalı Halk Ozanı Ali Kırbıyık	Ali Rıza ÖNDER
Folklorumuzda Tren	Ahmet ŞENTÜRK
Bir Bilginin Yanlışları : 2, Yanlışlıklar Zinciri	Cahit ÖZTELLİ
Folklorun Aynasında Türk İnsanı — 2 — Oyunlar	Behçet Kemal ÇAĞLAR
Posof'ta Yemek Adları ve Pişirildiği Yerler	Nefise ARSLANOĞLU
Ağrı Dağı Efsanesi	Nebahat ÇETİN
İSTANBUL'DA ATAKÖY'DE BİR SOKAĞA BEHÇET KEMAL ÇAĞLAR ADI VERİLDİ	

BİZE GELEN KİTAPLAR

SAYI : 248

KURUŞ : 125

tasarruflarınızı
değerlendirmek için
size
yol gösterecek ışık

HER YERDE HER ZAMAN
T.C.ZİRAAT BANKASI
olacaktır

4 Mayıs 1970

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

MART 1970

İÇİNDEKİLER:

Behçet Kemal Çağlar'a Dair	İhsan HİNÇER
Kars'ın Çağlar'ı	Zerger Mahir BARANSELI
Sevgili "Can" Behçet Kemal İçin	Doç. Dr. Bedri NOYAN
Bayburt'ta Dikmetus Efsanesi	Hamdi GÜLEÇ
Afyonkarahisar Hamamları - I -	İrfan Ünver NASRETTİNOĞLU
Tomarza Halk Ozanı Ali Kırbiyık	Ali Rıza ÖNDER
Folklorumuzda Tren	Ahmet SENTÜRK
Bir Bilginin Yanışları : 2, Yanışıklar Zinciri	Cahit ÖZTELLİ
Folklorun Aynasında Türk İnsanı - 2 - Oyunlar	Behçet Kemal ÇAĞLAR
Posof'ta Yemek Adları ve Pisirildiği Yerler	Nefise ARSLANOĞLU
Ağrı Dağı Efsanesi	Nebahat CETİN
İSTANBUL'DA ATAKÖY'DE BİR SOKAĞA BEHÇET KEMAL ÇAĞLAR ADI VERİLDİ	

BİZE GELEN KİTAPLAR

SAYI: 248

KURUŞ: 125

ASIRLIK TECRÜBE
ARADIĞINIZ EMNİYET
BOL İKRAMIYE
SOSYAL HİZMET

**EMNİYET
SANDIĞI**

(Basın : 60217 - 24)

AKBANK'ta hesabınız
varsa

şansınız
avucunuzun
içindedir

AKBANK

(Folklor : 25)

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949
AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALKBİLGİSİ DERGİSİ
SAHİBİ : İHSAN HİNÇER

No. 248

MART 1970

YIL : 21 — CİT : 12

Behçet Kemal Çağlar'a Dair

Yazan : İhsan HİNÇER

Bundan 34 yıl önceydi. 18 - 19 yaşlarındaydım, Türkçü ve inkılapçı şiirler yazmaya çalışan bir delikanlı idim. Bir gün, Konya Halkevi'nde kütüphane salonunda, dalmış, kitap okuyordum. İçeriye genç bir adam girdi. Yanında o zamanın Halkevi yöneticileri vardı. Bizi tanıştırdılar. O gece de Halkevi salonunda kendisini ve şiirlerini dinledik. O yaşa kadar pek çok hatip ve şair dinlemiştik. Fakat o gece bu genç ve ateşli şairi alkışlamaktan avuçlarımız kızardı. Bu, Behçet Kemal Çağlar'dı.

Aradan birkaç gün geçti. Bir arkadaşım önüme bir İstanbul gazetesi koydu. "Bak, Behçet Kemal senden bahsediyor", dedi. Gazete'nin adı KURUN idi. O sıralarda öztürkçe yarışı başlamıştı. Atatürk'ün işaretini her gazete başyazısından başlamak üzere her gün bütün yazılarında ikiye yeni kelime daha kullanmaya mecbur tutulmuştu. Vakit Gazetesi sahipleri daha da ileri giderek gazetelerinin adını bile değiştirmişler, Vakit'i Kurun yapmışlardı. Gazetenin sayfalarını heyecanla bahtım. Orta sayfada altı sütunluk bir yazı, başlığı şu şekildeydi: "Konya'da genç bir şairle tanıştım.. Koltuk daynakları kütüphane dolaplarının en aziz süsü olan bu şairin adı İhsan Hınçer'dir." Sonra, yazı başlıyor, o zamanlar EKEKON gazetesinin sayfalarında yayınladığım şiirlerimden örnekler veriyordu.

İşte Behçet'le dostluğumuz böyle başladı ve ölüncüye kadar devam etti. 1937 de İstanbul'a geldim. Burada yerleştim.

O, Halkevleri müfettişi olarak Anadoluyu

karış karış dolaşıyor, sonra Ankara'ya dönüyordu. İstanbul'a geldiği pek nadirdi. O da pek az kalır, yeniden Ankara'ya, Atatürk'ün bulunduğu şehire koşardı. Herkesin bildiği ve bahsettiği konulara dokunmamak, pek mühim olmasa da kendi anılarıma ait noktalara temas etmek istiyordum.

* * *

Şair, halk şiiri tarzında yazdığı şiirlerini Ankaralı Aşık Ömer mahlası ile bilhassa Yurd gazetesinde yayınlıyordu. Ayrıca yine aşık tarzında yazdığı şiirlerini Yücel'de ve diğer dergilerde görüyorduk. Bu arada 1944 - 1946 arasında Folklor Postası için, kendisinden, şiir ve yazılar istemiştım. Anadoluyu ve Anadolu İnsanını konu eden şiirler gönderiyor, ben de kendisini İstanbul Halkevlerinde şiir okumaya, konferanslar vermeye davet ediyordum. Yazdığı mektuplarda İstanbul'un kendisini nasıl karşılayacağını bilemediğini, benim zemini hazırlamamı, ondan sonra gelip şiirlerini okuyacağını bildiriyordu.

O sıralarda Eminönü Halkevinde çalışmaya başlamıştım. Dil, Tarih, Edebiyat Kolunda Ağah Sırrı Levend, Burhan Batman, Halit Bayrı, Sabri Esat Siyavuşgil, Tarık Zafer Tunaya, Meliha Avni Sözen, Nusret Safa Coşkun, İskender Fahrettin Sertelli ile çalışıyorduk. O sıralarda Halkevlerinde yapılan belli tören günlerinde, konuşmalarından önce veya sonra o günle ilgili daha evelden yazmış olduğum şiirlerimi okuyordum.

Behçet Kemal, 1949 da milletvekilliğinin

GRİPİN, neze
başlangıcında birçok
fencıklık önlemek
bakımından faydalıdır.
GRİPİN, 4 saat
ara ile günde
3 adet alınabilir.

GRİPİN

(Yeni Ajans : 1150 - 26)

den çekildikten sonra İstanbul'a geldi. İstanbul'da hiç bir aracılığa lüzum kalmadan kendisini her tarafa kabul ettirdi. Halkevlerinden Türk Ocaklarına, öğrenci derneklerinden okul aile birliklerine kadar çeşitli yerlerden davetler alıyor, hepsine yetiştiriyor, okuyor, söylüyor, birinden diğerine koşuyordu. Dergilerde, gazetelerde yazıyor, İstanbul Radyosunda şiir dünyamızı ele alıyor, bu arada kendi şiirlerinden de bol bol örnekler veriyordu. Halk şiirine, genç şairlere geniş yer ayırıyor, tanıyordu.

İstanbul'a geldiği zaman "Türk Halkbilgisi (Folklor) Derneği"ni yeniden kurmuş olduğumuz için kendisini de göreve çağır-dık. Severe kabül etti. 1950 - 1958 devrelerinde Türk Halkbilgisi Derneği'nin U-mumi Kâtibi olarak vazife yaptı. Bu sırada Eflâatun Cem Güney de başkandı. Hiç unu-tmam o tarihlerde Türk Folklor Araştırmaları'nı çıkarmaya başlayalı birkaç yıl ol-muştu. Derginin çıkması büyük fedakârlık-larla mümkün olabiliyordu. Bir yönetim kurulu toplantısında Eflâatun Cem Güney, Cahit Tanyol ve Behçet Kemal Çağlar'dan kurulu ekibin muhtelif banka ve müesse-selerden dergiyi reklâm alması için karara varıldı. Bu suretle dergimizin yaşatılmasına katkıda bulunuldu.

5 - 6 yıl kadar evvel İstanbul Halkevleri Koordinasyon Kurulu'nda yine beraber çalıştık. Konya Aşıklar Bayramı dolayısıyla son yıllarda her yıl bir araya geliyorduk. 1967 yılında yine Konya'da Jüride hep bir-likte vazife yaptık. Aşıkların karşılaşmalarından o kadar hislenmiş ve dolmuştu ki, hemen o gece, yarı irtical, yarı kâğıt ka-lemle söylemiş ve yazıvermiş olduğu ve dergimizde yayınladığım "Bu meclis kim-lerin", "İnsin bakalım" ve "İrfan Üstüne" başlıklı koşmaları büyük ilgi uyandırmış-tı (1). 1969 Konya Aşıklar Bayramı Jüri-sinde O da vardı. Ölümünden iki gün önce kendisine telefon etmiş, Konya'da buluşup buluşamayacağımızı sormuştum. Bayram'ın uzunluğundan bahsetmiş, son iki - üç gününe katılmaya çalışacağımı bildirmişti. Fakat buna imkân bulamadı. 26 ekimde kal-kan cenazesine, Konya'dan Aşıklar Bayramı'na katılanlar adına çelenk göndermek mecburiyetinde kalmıştık.

Türk Folklor Kurumu genel başkanı ol-duğum sıralarda Kurum'un Halk Oyunları Okulu folklor ve halk edebiyatı derslerinde

"Halk Şiiri" derslerini kendisinden rica et-miştik. Derslerine her defasında tam saa-tinde gelmiş, gençleri heyecandan heyecana sürüklemiş, halk şiirinin ve folklorun daha çok benimsenmesine, büyük katkıda bulun-muştu. Her gittiği yerde aynı sevgiyi, aynı heyecanı uyandırdı. Halk Şiirinin bütün Türkiye'de adeta tek savunucusu ve sunu-cusu idi. Bir günde 8 - 10 yere koşar, bura-lara zamanında yetişir, konuşmalarını yapar, toplantılara katılır, yazılarını yazar, şiirlerini okur, cebindeki günlük not kâğı-dını gözden geçirdikten sonra tam zamanın-da ayrılırdı.

Sevdiklerine "Aziz Türk Genci", "Can", "Anacığım" diye veya soyadı ile seslenirdi. Ona ait çok şey söylenir ve yazılabilir. Ama ben, yeri dolmayacak bir dostun ardından, herkesin üzerinde durmayacağı, duramıya-cağı özel anılarıma yer vermiye çalıştım. Onun Atatürkçülüğü, şairliği, yazarlığı hak-kındaki son hükmü, zaman ve tarih verecek. Böylesine samimi ve böylesine mürai-likten uzak bir devrimci hakkındaki son sö-zü, bunlar söyleyecek.

Konya'da 1967 Aşıklar Bayramı'nda bir hafta birlikte kaldığımız Kadircan Kafılı, "Allah Allah, demişti, ben gıyaben Behçet Kemal'i ne kadar yanlış tanımışım. Bu şair bir memleket âşığı, Türklük âşığı, hepimiz-den samimi! Ne mutlu ki, bu seyahatimde Konya'da Behçet Kemal'i yakından tanı-mak fırsatını buldum."

Bilindiği gibi bütün şiirlerini kapsayan BENDEN İÇERİ adlı kitabını 1966 da ya-yınlamıştı. Bu eser, 7 bölümden, 7 kitaptan mürekkep ve 420 sayfadır. Beşinci kitaba ait bölüm Ankaralı Aşık Ömer takma adıyla yazdığı şiirlere ayrılmıştır. Kitabını ar-mağın ederken bu bölümdeki bazı şiirlerini işaretlemiş. İşte o şiirlerinden birkaçını a-şağıya alıyorum. Dergimizin 21 yıllık kol-leksiyonunda şairin sayısız şiiri ve konuş-maları yer almıştır. İleride bunların bir bibliyografyasını vermeye çalışacağız.

BAYBURT KOŞMASI

Çoruh coşkun, Çoruh hırçın, Çoruh şen
Ark boyunca nabız gibi atıyor
Bir tepede Aşık Zihni yer almış
Bir tepede Şehit Osman yatıyor
Bir sararmış beniz hali taşında
Kalesi var göğe ağmak peşinde
Kavakları yıldız öper düşünde
Kargaları firak firak ötüyor

ARAŞTIRMALARI

Celâli'de çilesini denemiş
Hicranî'si sevgisizi kınamış
Zaman saat kulesinde tünemiş
Tezeklerde tütsü tütsü tütüyor
Kavağının suna gibi boyu var
Irmağında aşık kapma huyu var
Oyunu var türküsü var suyu var
Gönülleri birbirine katıyor
Dağ ardında kovalarken biz onu
Çoruh bizi dâvet etti en sonu
Visâl yeri "Cumhuriyet balkonu"
Geç kalmışım çağıl çağıl çatıyor
Taşı oyan su bana da işledi
Köpük köpük yüreğimi dişledi
Madem Çoruh konuşmaya başladı
Aşık Ömer koşman burda bitiyor

MARAS DESTANI

Derelerden kar suları taşıyor
Dağların başına vurmuş dumanı
"Gönül binmiş aşk atına aşiyor"
Maraş'ya seslenenin zamanı
Döşekten yumuşak kayadan katı
Bindokuzyüz ondokuzun şubatu
Köpükten yeledi Ahırdağ atı
Alır ötelere atar insanı
"Atımı nalladım okka nalınan
"Üstünü çulladım Lahûr şalınan"
Türküsünü söyler binip salınan
Yatıp kalan ancak bitgin olanı
Şahinden alıcı oktan vurucu
Kana batmış pöşusunun bir ucu
Ayağında gülşeftali papucu
Yaya kalmış Haşşelerin yamanı
Baygın Ova yavaş yavaş ayakta
İnsan hayvan kurt kuş dağ taş ayakta
12 Şubatta Maras ayakta
Gören var mı kutlamadan kalanı
Maras'lının gönlü pınar benzi saz
Seslendi mi "Cuma vacip Cihad farz"
Dünya karşı gelse başa çıkamaz
Düşmanın alımı bulur tabanı
Şahit olsun ona hemen tepeler
Kekik biten keklik öten tepeler
Durur durur şahlandı mı tepeler
Yirmi gün içinde on bin düşmanı
Avşarın kilimi bahtından parlak
"Kılıç kabzasında kınalı parmak"
"Hepimiz ölürlük yurdumuz vermek"
Na'rasını basar dağın çobanı
Aşık Ömer yetmez kelâm Maras'a
Bayrağına madalya tam Maras'a
Cümlemizden saygı selâm Maras'a
Tanımamız diz çökmeyi amanı

URFA TÜRKÜLERİNDE

Urfada buluşur derler her gece
Yaylanın geyiği, gölün ceylanı.
Urfalı gönlünde yatar sessizce
Dağ başı kartalı, sahra arslanı.
Vazgeçemem bu ilden
Güzelidir her güzelden.
Değil mi gönlüm yanık
Urfalıyım ezelden.

Getirmiş kurdu da kuşu da dile
Ne güneştir, ne de soy sop vesile
İçinin sönmeyen ateşleriyle
Derisi de yanan esmer insanı.
Bul Urfayı gizlice
Kalb ata ata gece
Bir kolun kalsın açık
Yar gele, yata gece.

Duymadınsa duyacaksın ününü
Kavga Urfalıya yiğit düğünü
Ataların sesi tutmuş o günü
Birleşmiş göl ateşi, dağ dumanı.
Onbir Nisan bayramı
Yiğit insan bayramı
Yan gönül, tutuş gönül
Urfaca an bayramı.

Ebem kuşağımı kaptım düşünde
Renkler parıl, parıl yanar poşunda
Keramet var toprağında, taşında
Uzak divarlardan çekiyor kanı

Kalenin bedenleri
Salmasın gidenleri
Hasretin kahredermiş
Seni terkedenler.

Yerine göz koyan yere batası
Var mı ölüm denen köyden ötesi?
De yürür, de yürür Urfa getesi
Görsünler var mıymış senden yamanı.

DÖNMÜŞÜN

De bunun aşını bana sevdiğim
Ne olacak yaka yana sevdiğim
Yine ne hal olmuş sana sevdiğim
Kat kat açan katmer güle dönmüşün
Kimi daha hammış kimi çürükmiş
Elmaymış kirazmış narmış erikmiş
Gönlünün delinde neler birikmiş
Meyvanın eğdiği dala dönmüşün
Bir ürkek ceylânsın korun nerede
Bir yüce tepesin karın nerede
Kovanın ne olmuş arın nerede
Petekte birikmiş bala dönmüşün
Gül yüzüne uzun uzun gün vurmuş
İcini de başka ateş kavurmuş
Dalgın dalgın pencereye oturmuş
Aşıkın geçtiği yola dönmüşün

Geçmiş Zaman Olur Ki :

Kars'ın Çağları

Yazan : Zerger Mahir BARANSELI

Behçet Kemal Çağlar, mutlaka edebiyatımızda mümtaz bir yer alacaktır. Biz, O'nun sadece Kars'a değgin anılarını ve bir takım şiirlerini alacağız buraya... Anadolu'ya gönül vermiş bir ulu kişinin Kars'ı atlmasına zaten imkân yoktu.

Yıl: 1941... Kars'ta savaşın yarası yeni yeni kabuk bağlıyor. Her topluluk mutlaka bir kahramanlık hikâyesi ister, Kars'a yaraşır yiğit bir ses bulundu mu, saatlerce alkışlanır.

Anadolu'nun anlamlı sesi Behçet Kemal Çağlar Kars'tadır. İkinci askerliğini yapıyor. Her toplantıda vardır ve gürül gürül akan bir Çağlar'dır. Saz Şairi Posoflu Müdâmi, O'ndan:

"Kars'a her gelişimde mutlaka O'nun yanına uğradım. Bu benim için dünya de-

mektir. Bekâr evine gittiğimiz zaman, kalem eline alır ve ağzından çıkan her sözü yazmak isterdi. Bu arada kendi deyişlerini de okurdu. Büyük adamdı vesselâm" diye bahsedirdi. Behçet Kemal Çağlar da: "Doğuda tanışıp kaynaştığım halk şairleri bana halkımı bir kat daha tanıtip sevdiriler", derken Müdâmi'yi tamamlar gibidir.

Ankara'lı Aşık Ömer ve halkçı ve memleketçi bir şair olarak:

"Ben nasıl yolundan sapayım Aşık?
Halk deyüben sana tapayım Aşık.
Gel gel almından öpeyim Aşık;
Aciz koydu beni sazın nağmesi"

Deyişle belki de en güzel şekilde sanatçı yolunu çizmiş oluyordu. Yer : Kars

Gel başla geçen gün kaldığın yerden
Oku o ezbere bildiğin yerden
Ayrılmı bilmezsin olduğun yerden
Yâr belini saran kola dönmüşün
Aşkın ateşinde yanmak kaderim
Yâre Allah kerim bana yâr kerim
Sana ne hâl olmuş aman Ömerim
Yârin kapısında kula dönmüşün

DÖN YÜZÜNÜ DOĞRU

Tam meylini bulan ırmak
Akar ummana doğru
Ay çiçeği gibiyim bak
Yüzüm senden yana doğru
Sevinç tasa senin için
Töre yasa senin için
Neyim varsa senin için
Neyim varsa sana doğru

İster çigne ister sakın
Her bir şeyin cana yakın
Gamze okun kirpik okun
Ne atarsa cana doğru

Aşk ateşi düştü cana
Yola düşsek yana yana
Kayseriye Erzincana
Edirneye Vana doğru

Sağken geçtim binbir sırat
Dur binecek benim kır at
Ötesi çöl akma Fırat
Dön yüzünü bana doğru

OLAMIYOR BİR TÜRLÜ

Adını ben kattım alın yazıma,
Şimdi kendim bile bozamıyorum.
Ne yaparsan yanına kalacak gibi
Sana küsemiyor, kızamıyorum.

Öğrenmek istedim sevdim seveli
Beni yeni baştan dokuyan eli
Geldim son düğüme gözüm perdeli
Ah onu bir türlü çözemiyorum.

Beni bırakmıyor kurduğum tuzak,
Kıskancım hastayım tedirginim bak
Hoş geliyor kuyruğuyla oynamak
Yılanın başını ezemiyorum.

Boşa aranırdım, boşa daldımdı,
Açıldım engine kıyıma vardım
Canım pahasına inci çıkardım
Bir sağlam ipliğe dizemiyorum.

Bir senden alıyor gönlüm haberi
Sen oldun o körün bakan gözleri
İçime sinmiyor, bir güzel yeri
Sen yanımda yokken gezemiyorum.

Demişler ki aşık Ömer avare
Akıl darmadağın, kalp pare pare
Aşıkım, ustayım ama ne çare
Sana lâyük şiiri yazamıyorum

(1) Türk Folklor Araştırmaları cilt 11, sayı 221, sf. 4613.

ARAŞTIRMALARI

Orduevi... Tarih: 4.4.1941... Seslendiği Aşık Posoflu Müdâmi...

Behçet Kemal Çağlar, kendi kayıtlarından anladığımız göre birçok şiirini Kars'ta yazmıştır. Meselâ : "Değirmene Dilekçe" (İsmet Bozdağ'a ithaf edilmiş) Kars 1941 kayıtlı, "Diyebilsem Bir Sabah" (Sadi İrmak'a ithaf edilmiş) Kars 1941 kayıtlı, ayrıca "İlk Ankara Eri" Kars Orduevi 1942 kayıtlı olarak geçer...

Bu şiirler tahlil edildiği zaman, Kars'ın havasını duyabilmiş, Kars'ı anlayabilmiş, Kars'ı benliğine sindirmiş büyük bir insan-şairle yüzyüze geliriz. O, Kars'ın yakın tarihini, yoğun halk kültürünü ve Karşlı insanın yaratılan yeni coğrafya içindeki psikolojisini çok iyi bilmiş olmalıdır.

Sözünü ettiğimiz kaynaşmanın etkisiyle olacak, Rusların Ardahan ve Kars'ı istemeleri üzerine Ankaralı Aşık Ömer tapşırmasıyla, meşhur "HEY" adlı şiirini, bir sınır erine yaraşacak yüreklilikte söylüyor. Denilebilir ki bu şiir, Çıldır'lı Aşık Şenlik'in:

"Ehl-i İslâm olan işitsin, bilsin
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana.
İsterse Uruset ne ki var gelsin;
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana"

Derken kulağımızı ve yüreğimizi doldurduğu mert sesinin çağdaş anlamda yankılanmasıdır.

Türkiyemizi, Anadolu'yu çok iyi tanıyan Behçet Kemal Çağlar, bu kavrayışa iki esaslı temel koşmuştur: 1 - Yeni Türkiye felsefesi ve inancı. 2 - yurt sevgisi.... Bu iki temel, şairce bir kavrayış içinde unutulmazlığını ve tutarlılığını sağlar ki, O'nun vakitsiz ayrılmasına yanmamıza sebebini kapısı da böylece aralanmış olur. Bu tutku "Artvin Üstüne" adlı şiirinde bir yurt köşesinin akıl ve histen yolunu çizer:

"Yol ver Çıldır, yoldan çekil Ardahan,
Aşık vara yoğa kıyıp geliyor.
Ömer Kerem olmuş, Çoruh Aşıkhan,
Burdan geçer diye duyup geliyor."

Kars'ın Çağlar'ını anlatmak yolunda sözüümüze Posoflu Müdâmi ile karşılaşmasıyla bitirelim. Kars Orduevi Salonu hınca hınc doludur. Bir gece düzenlenmiş: ÇAĞLAR GECESİ... Posoflu Müdâmi ile Ankaralı Aşık Ömer atışacaklar. Sahnede An-

karalı Aşık Ömer bir masaya oturmuş, Posoflu Müdâmi dolaşıyor. Yukarıda da kaydettiğimiz gibi tarih: 4.4.1941!.. Böyle diyorlar. (Ankaralı Aşık Ömer'in, Behçet Kemal Çağlar'ın ikinci hanesinde geçen GÜRLER, o zaman Kars'ta görevli bulunan General Şahap Gürler'dir.)

Aldı Müdâmi:
Hoş sefa geldiniz bu Kars iline
Faslı Nev-baharın Ey-Ter goncası
Saygı ile peyandazım yoluna,
Kalbimde yer almış sevgin pençesi.

Aldı Çağlar:
Gürler, rahmet olur yağar bir hamî,
Refah bulur böyle halkın necesi,
Vatan aşkı dindir, burası camî,
Sen de baş imam ve hem baş hocası.

Aldı Müdâmi:
Şerefli ordunun genç komutanı,
Türkelin baş başa almıştı nâmı.
Lisânımız, Farsî, Arap, Süryani,
Böyle gösteriyor, sözün lehçesi.

Aldı Çağlar:
Siz bahr ü ümmansız, aciz dere ben,
Üstâd oldum sandım ah kaç kere ben.
Nice üstadları vurdum yere ben,
Aciz koydu beni sazın nağmesi.

Aldı Müdâmi:
Eşidip nâminı duyan da gelir,
Ath, piyadesi, yayan da gelir.
Asker, zabıt, sivil, bayan da gelir.
Alkışından el alamaz necesi.

Aldı Çağlar:
Eskiler halk dermiş, ben de halk derim.
Halka kavuştum mu dîner kederim,
Ben ki yeni yeni Aşık Ömer'im,
Sazsız, bende henüz gönül bestesi.

Aldı Müdâmi:
Müdâmi duymuş sol ve sağlar nâminı,
Sahrada çiçekler, dağlar nâminı,
Coşkun seiden m'aldım Çağlar nâminı?
Bugün İyd-i Nevrûz, Çağlar Gecesi.

Aldı Çağlar:
Ben nasıl yolundan sapayım aşık,
Halk deyüben sana tapayım aşık,
Gel gel almından öpeyim aşık,
Aciz koydu beni sazın nağmesi.

Çağlar'ın ayrıca Camuşlu Köyünden Cemal Hoca, Müdâmi ve Nihani ile de karşılaşması var. İleride onları da yayınlamak umuduyla Büyük İnsanımıza Tanrı Rahmet eylesin diyelim.

Bir Dostun Arkasından :

Sevgili "Can,, Behçet Kemal İçin

Yazan : Doç. Dr. Bedri NOYAN

Halka bağlı... Yunus İmre, Seyrâni, Karacaoğlan, Dertli, Pir Sultan Abdâl, Emrah, Onun gönlünde karışıp yağrılmış, Halk Şairi bir Behçet Kemâlî ortaya koymuştur. O, Hacı Bektâş Velî'yi, Türklüğü, Türk halkına Türk oluşlarının yüceliğini duyurduğu ve Türk dilini, Türk Sazını kurtardığı için çok severdi.. Halkın ve gelmiş geçmiş Halk Şairlerinin içine karışınca, Bektâşilik olmasa Türk Dili, Türk Halk Edebiyatı, Türk Halk Musikisinin de olmayacağı, silinip mahvolmuş olacağını anlatmıştı. Bu bakımdan, inanarak ve gönülden bağlanarak Bektâşî olmuştu. Onun hakkında yazı yazarların hiçbiri bu yönüne dokunmadılar. Bu nedenle, bu yönünü en yakından ve en iyi bilen kimse olarak, bunu açıkça belirtmek istedim. Kendisi "Erenler" arasına karışınca bütün Türk Halkının "Ermiş bir Halk" olduğunu görmüştü.

Onunla ilk defa 1944 yılı 30 Ağustosunda Afyonda buluştuk, tanıştık.. Zafer Bayramından sonra Halkevleri başkanları olarak orada bir kaç gün süren toplantılar yapmıştık. Toplantılar dışı zamanlarımızı beraberce geçirmiştik, gönüllerimiz hemen birbirine kaynamıştı. Çağlar Fakîir (Aşık Noyan) ile bir kaç gün birlikte çağlaşmıştı.

Erkek adamdı, Türk ırkına özgü merdlik anlayışında idi. Partisinden ayrılırken, mebusluğundan da isti'fâ etmişti.

Anadoluyu iyice dolamış, Türk halkının içtenlikle bağlı olduğu inançlarını, geleneklerini, düşünüşünü, konukseverliğini ve nihayet şair rûhluluğunu görmüştü. "Her

BİR CADDEYE ÇAĞLAR'IN ADI VERİLDİ

İstanbul Belediye Meclisi 18 Mart 1970 cuma günü yapmış olduğu toplantıda Ataköy'de teşekkül eden ad konulmuş bulunan 4. Sitedeki caddeye Behçet Kemal Çağlar adını vermiştir.

Bu yerinde kararı şükranla karşılarız.
TFA

Türk bir az da şair, hele bazıları papucumuzu dama atacak kadar.." derdi.

Çok neş'eli, çok tatlı, bulunduğu mecliste çevresine hemen bir sevgi havası yayan insandı. Herkesi severdi, insanları severdi. Fakat Türk Halkını, onun büyük insanı "Atatürk"ü çok, pek çok severdi. Öyle ki "Atatürk" adını andıkça "Behçet Kemal Çağlar" adını onunla beraber anmak gerekir, desem yeridir.

Rahat ve kolay yazardı. Edebiyyât târihçileri incelesinler.. Sonuç şudur ki: Türk'ü ve Türklüğü, Büyük Ata'yı ve onun Türk Halkının sevgisini içinde duyarak yazmıştır; duygularını da okuyana, dinleyene etkili kılmasını bilmiştir.

Bir gün Ankara'da, Kâzım Baba ile birlikte Anıtkabri ziyaretten çıkmış Cemal Gürsel rahmetlinin kabrini ziyaret ediyor-duk, Behçet Kemâl yanımıza geldi, kucaklaştık, hasret giderdik. Epeydir birbirimizi görmemiş idik. Onun her ölçüsü Atatürk ile idi. "Atamın büyüklüğüne bak.. Kendi kartal yuvasında beni seninle karşılaştırıyor.. Hem de Gürsel Paşanın baş ucunda.." diye sevinmişti.

İhtilâlden sonra, Türk Kültür Derneği Aydın şubesini kurmuştu. 29 Nisan 1961 günü düzenlediğimiz açış törenine gelmesini dilemiştim. O gece nasıl coşkun konuşmuş, dinleyicilerini nasıl coşturmuştu.. Kendisi de çok heyecanlanmıştı. Gece fakîrhânemize döndük, muhabbetler ettik..

Küçük kızım Alev, "Çağlar Amca" sına, onun Meclis kürsüsünde okuduğu "İki ses" adlı şiirini okumuştü. Yıllar öncesi yazdığı bu şiirini küçücük bir kız çocuğunun ağzından dinlemek onu çok duygulandırmıştı.

Sabahleyin onu yolcu edeceğiz, masamızın üzerine eliyle yazdığı bir dört mısra'lık şiiri bıraktığını gördüm. Bir mısraımı Fakîir'in bir şiirinden alarak, "Türk Kültür Derneği"nin açılışı için gelişini dile getirmişti. Onu çerçevelettim, çalışma odamın duvarında, şimdi de gözümün önündedir; şöyle diyor :

ARASTIRMALARI

Behçet Kemal Çağlar, dostu Ord. Prof. Dr. Sadi İrmak'la birlikte bir tören dolayısıyla Atatürk'ün Anıtkabirdeki mezarına çelenk koyarken.

Sevgili Bedri Noyan'a

— Biri kendinden —

Dört mısra'la cândan teşekkür :

Tanıyıp ehl-i dili bedr-i tām üzre görüb
Yüce sevdâya Enel' Aşk ile merbût olduk.
Bedr-i tâmiyle bu Aydın ediyor nâminin hak

Yeni dergâhı açıp şevk ile mes'ud olduk.

Behçet Kemal Çağlar
29/30 Nisan 1961

"Benden içeri" adlı şiir kitabını öğretmen Binzet Hanımla Fakîire yollamıştı. Kitaba şöyle bir ithaf yazısı yazmış :

Bir şey var içimde cânımı oyan,
Kendini Allâhın yerine koyan;
Gel, buyur şevk ile "Benden içeri"
Hâlden tam anlayan, sen Bedri Noyân.

Behçet Kemal Çağlar
29. 7. 1966

Sayfanın altına da : Not :

Gönderildi Binzet'le
Ki okunsun lezzetle..

beytini ekleyerek, kitabı Fakîire getiren Öğretmen Binzet Yula Hamamı da anmış. Kitabı gerçekten zevkle okudum. Zâten çoğunu önceden biliyordum da.. Fakîirleri de ona şöyle bir cevap gönderdim :
Hakerenlerden size böyle bir çok eserler için zengin ve engin ilhâmlar niyâz ederim. Mısra'larmızı okurken bu doğdu :

Benden içeri buyur diyen bir bahçe buldum,
Eller göğüste çapraz, huş'a ile sokuldum.
Mürside varır gibi, mi'râca erer gibi
Adım adım doluştım bir gönüllü "Er" gibi.
Her gülünde sakayan diller var büsbül gibi,
Koklayana bir cihân sunuyor ödül gibi..
Bu bahçede Antalya muz kokar, İspanya gülü.
Tarhlar Sivas halısı, çiniler sâfi gönül.
Burda buldum ATA'mı seven bir çiçek sodi
Onu bıraktık diye uyarıyor herkesi.
Bu bahçede Zeybekler, Seymenler, kahramanlar
Bu bahçede mekânlar, bu bahçede zamanlar.
Her çiçek demir asâ, demir çarklı derviş
Her çiçek gönül dolu Yunus'tum gibi ermiş.
Kimisi Hacı Bektâs, kimisi Bayrâm Velî.
Her goncaya dokunmuş güzelin en güzeli.

Efsaneler :

Bayburt'ta Dikmetaş Efsanesi

Derleyen : Hamdi GÜLEÇ

Bayburt-Çaykara yolu üzerinde, anayoldan Alıçlık (Kestesi) köyüne ayrılan yolun, Çoruh nehrinin ötesine düşen karşısında, Buğdaylı (Danzut) yolunun ağzında bir dikmetaş vardır. Bu Dikmetaşın bulunduğu yere Düzükâr mevkii derler. Çevrede anlatıldığına göre bu Dikmetaşın şöyle bir geçmişi varmış.

Vaktiyle bu Dikmetaş ot yığını imiş. Bir yıl kış mevsimi çok ağır gitmiş. Bütün hayvanlar açlıktan ölmüşler. Bu ot yığınının sahibi de bir Ermeni imiş. Hayvanı çok olan besicilerden birisi buna gidip hayvanları için bir miktar ot istemiş. Ermeni önce vermek istememişse de eskiden beri plânladığı bir arzusunu gerçekleştirmek için çok ağır bir şart ileri sürerek vermeye razı olmuş.

— Eğer kızımı bana verirsen sana istediğin kadar ot veririm.

Besici eli böğründe evine dönmüş. Canından çok sevdiği kızına durumu anlat-

mış. Kızı, babasının durumu çok kötü olmasa, böyle bir şeyi kendisine teklif etmeyeceğini bildiği için, çaresiz kabul etmiş. Fakat gönlü razı olmadığı için de şöyle bedduada bulunmuş :

**Estir kaba yel estir.
Bugün dağlara destur
Gavurun yığının
Sabahınan taş kestir**

Gerçekten de o gece bir güney rüzgârı esip bütün ortalığı sallamış. Sabahleyin bütün karlar erimemiş, her tarafta otlar bitmeye başlamış. Ermeninin ot yığınına ise sabahleyin bir taş yığını olarak bulunmuşlar.

Taşa yakından bakıldığı zaman ot yığını andırıldığı ve üzerinde bir ot yığınının bulunduğu görülür.

(Anlatan, Bayburt'un Alıçlık köyünden 1341 doğumlu Mustafa Güleç. Derleme tarihi: 9 Temmuz 1969).

Sevginin kaş - gözü, yanağındaki ben'i
Bu bahçede dillenmiş, hem bam başka, yep yeni.
"Benden içeri buyur, kendini yokluğa sal"
Diyen bir sevdâ var ki onun adı: Tanrısâl.
İnşirâh süresinde onun adını sezdim,
Türkçe Yâsîn okurken şeker şerbeti ezdim.
Bu bahçenin her yanı eski - yeni pek güzel
Bir yanı ebed ise, işte bir yanı ezeli.
Her tomurcukta Behçet Kemâl'in Çağlar kanı
"Enel' Aşk!" a vardırıdı Aşık Bedri Noyânı.

7. VIII. 1966 Aydın

Gönül gerçekten onun uzun yıllar daha, değerli yapıtlar vererek yaşamasını istedi. Bağlı olduğu yolun da esas düşünüş ve inançlarından olan Türkçe ibâdet konusunu ele alışı, ona "Kur'ân-ı Kerimden İlhâmlar" şiirlerini yazdırmıştı.

★

İzmir'de, Fakiirlerinin de öğretim üyesi olduğum bir kuruluşta "İnkılâp Dersleri" hocalığı yapıyordu. Mevlânâ'nın ölüm yıldönümü için Fakiirden bir konuşma iste-

mişlerdi, "Hacı Bektâş Veli ve Mevlânâ" konusunda konuşuyordum. O gün Çağlar, Tarık Zafer Tunaya Beyle beraber orda idi. Konuşmam bittikten sonra, fırsatı kaçırmadım, Çağları da konuşturdum. Son görüşmelerimiz bu İzmir buluşmaları imiş..

Gazete ve Radyolardan Hakk'a yürüyüş haberini alınca Fakiirleri bir gönül ve ruh dostumu, bir değerli "evlâd"ı; çocuklarım "Çağlar amca"larımı kaybetmiş olmanın derin üzüntüsüne gömüldük. Onun, o dipdiri, hayat dolu insanın göçüşüne bir türlü inanamamıştık.. Fakat şimdi, ölümsüzlüğüne daha kuvvetle inanıyorum.. Yürüyen ruhu kıvançta olsun (eski deyimle: Rûh-u revânı şâd ve hurrem olsun..).

Şimdi onu Atatürk ve Hacı Bektaş Veli katında Yunus İmre, Karacaoğlan, Seyrânî, Dertli, Aşık Hasan, Kul Mehmed, Emrâh gibi yüzlerle Türk ve Halk şairi ve Alp erenlerle birlikte Kopuz çalıp şiirler söylenen bir mecliste, gönül ve ruh safaları için de görüyorum.

Araştırmalar :

Afyonkarahisar Hamamları

— I —

Yazan : İrfan Ünver NASRETTİNOĞLU

Afyonkarahisar hamamlarının suyu özel kazanlarda ısıtılır. Yani Eskişehir (v.b.)'de olduğu gibi doğal sıcak değildir. Ancak, kaplıcaların tümünün suyu doğal sıcaktır ve üstelki suların karışımında bulunan çeşitli maddeler nedeniyle sıhhidir de.

Afyon'da şehir içerisinde beş adet hamam vardır. Bu hamamların tümünün inşaa tarihi eskidir. Bu itibarla tarihidirler.

Hamamların bazıları iki kısımdan ibaret olup, kadın ve erkekler günün her saatinde yararlanabilirler. Bazıları da tek kısım olduğu için ya bazı günler erkekler, bazı günler kadınlar yararlanır, ya da sabahtan öğleye veya akşama dek kadınlar, gece de erkekler yararlanırlar.

Kaplıcalar ise, tümü havuzludur. Şifa arayanlar da, banyo yapmak isteyenler de havuzdan yararlanırlar.

Kaplıcalarda ikişer havuz vardır: Birisi küçük, birisi büyük. Sıra ile, kadınlar ve erkekler, bir gün küçük havuzdan, bir gün büyük havuzdan yararlanırlar.

Biz bu yazı dizisi içerisinde hamamların yapı tarzlarına, ya da tarihine değinecek değiliz. Çünkü başka bir inceleme yazımızın konusu olacaktır bunlar. Bu dizide Afyon hamamları folklor yönünden ele alınacak ve uzun yıllardan beri devam edegelen gelenekler anlatılacaktır.

Afyonkarahisar hamamları iki kısımda ele alınacaktır :

- A. Şehir içi hamamları,
- B. Kaplıcalar.

ŞEHİR İÇİ HAMAMLARI :

1. Erkekler hamamı,
2. Kadınlar hamamı.

1. Erkekler hamamı :

Erkekler hamamında bir fiat tarifesi vardır olmasına ama, bu tarifeye ne hamamcı ve ne de müşteri uymaktadır. Zira, bir inanca göre; "Hamamcı, berber (v.b.) gibi esnafın hakkı ödenmez!.." Bu bakımdan ne denli çok para verilirse o denli memnun edilecek ve vicdani borçtan kurtulanacaktır!.

Hamamın dış kapısından giren bir müşteri müstahdemler tarafından karşılanır

ve kılık kıyafetine, sosyal durumuna göre, soyunma kabinlerinden birisine alınır. Soyunma kabinlerine alınan müşterilerin sosyal ve mali durumları birbirine yakındır. Örneğin az gelirlili bir işçi, eşraftan bir zatın soyunduğu kabinde soyunamaz!..

Müşterilere verilen havlu, peştemal, terlik (v.b.) malzemenin kaliteleri de değişiktir. Örneğin; sosyal seviyesi yüksek olanlar ile halktan olanlar aynı kalitedeki malzemeleri kullanamazlar. Örneğin; üst tabakadan müşterilerin kullana kullana eskittikleri havlularla, peştemallar alt tabakadan müşterilere verilirken, üst tabaka müşterilere yeni veya az kullanılmış havlular verilmektedir.

Müşteri kabine girerken ayakkabılarını kabinin önünde bırakıp, terlik giymek zorundadır. Nasıl ki, hamama girmek üzere kabinde çıkarken terlikleri bırakıp nahın (Takunya) giydiği gibi...

Kabinde soyunmakta olan müşteriye bir peştemal ve bir de havlu getirir Natır (1). Peştemal belden aşağıya sarmak için, havlu da soyunma kabininden hamama girinceye dek üşümeyi önlemek bakımından sırtta atmak içindir.

Hamama girmek için hazır olan müşteriye natır sorar :

— Ot, jilet, bir şey lâzım mı beyim?

Gerekli olan bir şey varsa istenir, yoksa hamama girilir.

Hamam içerisinde müşteriyi telek (2) karşılar. Kese, sabun yaptırıp yaptırmıyacağını sorar. Müşteri keselenecekse, terlemesi için "ıscak helvet (3)" de bir süre oturtmasını salık verir.

Müşteri kendi kendine banyosunu yapıp çıkacaksa mesele yok. Yıkandır çıkar. Eğer kese ve sabun yaptıracaksa sıraya girmek zorundadır.

Kese sırası gelince telek, müşteriyi "göbek taşına" (4) buyur eder. Keseleme ameliyesi bittikten sonra telek müşterisini boş bir kurnanın yanına oturtur. Sabun kazanında lifle sabunu iyice köpürttükten sonra iyice sabunlar ve kazan içerisindeki sabun köpüğünü de başından aşağıya boca etti mi, teletin müşteriye karşı olan görevi bitmiş olur. Bundan sonra müşteri

kendi kendine su dökünürken telek, dışarıdan havlu getirip bırakır. Müşteri de getirilen üç havluya sarınarak hamamdan çıkar.

Soyunma kabinine dönen müşteriye bu kez yine natır karşılar. Getirdiği ayrı havlularla, müşterisinin terini kurular ve tekrar sarıp sarmaladıktan sonra bir şey içip içmeyeceğini sorar. İsteniyorsa getirir.

Hamamdan çıkıp ta kabinde terlerinin soğumasını bekleyen müşteriler, kısa süre içerisinde politikadan ekonomiye, spordan dedikoduya dek her konuya da inen sohbette bulunurlar.

Daha sonra, giyinen müşteri kabini terkeder. Telek ile Natır bahşiş için tabii ki alesta!... Kasa önünde, patronla hesaplaşma işine gelince, Afyonkarahisar hamamlarının en ilginç konuşması cereyan eder patronla natır arasında: Patron, kaş - göz işaretleri ile müşteriden hangi hizmetler için para alınacağını sorar. Eğer, müşteri hem kese, hem sabun ve hem de temizlik malzemesi almış ve bir de meşrubat içmiş ise natır :

— Kese, sabun, esbap (5), çıkma (6), bir de gazoz var!...

Diyelim ki hepsi için Belediyenin tarifesi üç liradır. Müşteri beş lirayı patronun önüne bırakır ve hamamı terkeder.

★

Erkekler hamamının en renkli günleri pazartesi ve özellikle cuma sabahlarıdır. Pazarı pazartesiye, perşembeyi cumaya bağlayan geceler Afyonkarahisarlılara göre kutsal sayıldığından, karı kocanın cinsi ilişkileri çoğunlukla bu gecelerdedir. Bu nedenle bu gecelerin sabahları erkekler hamama, yeni damatlar ve gençlerle dolar. Tabii ki, böyle günlerde bahşiş bol olacağından telekler ve natırlar da daha iyi görev yaparlar.

Afyon'da zıfah, genellikle perşembe geceleri olduğundan geleneğe göre damadın, sabahleyin sadıcı (7) ile birlikte hamama gitmesi gerekmektedir. Hamam müstahdemleri yeni evlenenleri tanıdığı için onlara özel muamele yaparlar. Aldıkları bahşişlerin de özel miktarda olacağını bilirler tabii...

2. Kadınlar Hamamı :

Erkekler hamamının aksine kadınlar hamamında para sorunu vardır. Kadınlar çocukları ile birlikte gittikleri için, çocuk-

lara tam veya yarım banyo ücreti ödemek, ya da hiç ödememek isterler. Kasadar kadın ise mutlak surette her çocuk için bir duhuliyeye ücreti almak istediğinden sık sık bu konuda tartışmalara sahne olur kadınlar hamamı.

Hamama giren bir kadını, kapıda yine natır karşılar. Önce soyunmak için yer gösterir. Sonra da o kadının hamam içerisinde kullanacağı malzemeleri, hamam içerisinde bir kurnanın yanına bırakarak yer tahsis eder. Görülüyor ki, natırın kadınlar hamamındaki görevi erkeklerin natırına oranla daha çoktur ve yer tahsisi konusunda natır, hamamın tek bâkimidir. Bu nedenle natırlar biraz cadaloz(8) olurlar. Müşterilerin natırları para bakımından tatmin etmeleri, daha sonraki gelişlerinde iyi yere soyunmaları ve iyi yerde yıkanmaları bakımından zorunludur. Aksi halde hamam burunlarından gelir (9).

Erkekler hamamını anlatırken, gördük ki, hamama giden bir erkek beraberinde hiç bir şey götürmemekte ve her ihtiyacını hamamda karşılayabilmektedir.

Kadınlar ise, hamamda kullanacakları her şeyi yanlarına alır giderler.

Her kadının bir hamam bohçası vardır. Öyle ki, yeni doğan bir kız çocuğunun hamam (v.b.) bohçaları annesi tarafından gelecek için hazırlanmaktadır. Bohçanın Afyonkarahisarlı kadınların yanındaki önemi böylesine büyüktür!..

Hamam bohçasının içerisinde, yeteri kadar havlu, peştemal, temiz çamaşır, sabun, hamam taşı, temizlik malzemesi (v.b.) bulunur. Bunların dışında bir de, su kovası götürülür. Hamam içerisindeki musluklardan soğuk su akmadığı zaman dışarıdan bu kova ile soğuk su getirilerek sıcak su ile ılıştırılır (10).

Kadınlar hamamı çok gürültülü olduğu kadar, çok kalabalıktır. Bu bakımdan bir kurnada iki veya üç ayrı grup yıkanmaktadır. Kurna içindeki suyu kullanma önceliği bakımından zaman zaman ihtilâf çıkar. Hatta ihtilâfların halledilememesi nedeniyle kovalı, taşlı kavgalar olur! Kavgalar esnasında ise, burada yazılmayacak denli ağır sözcükler teati edilir..

Kadınlar hamamında genellikle kadınlar kendi kendilerine keselenip, sabunlanmakta iseler de, bu işi telek'lere yaptırılan da vardır.

ARAŞTIRMALARI

Gelin hamamı :

Kadınlar hamamının en civcivli (11) günleri "gelin hamamı" denilen günlerdir.

Evlenecek olan bir gelin adayının kızı, erkek tarafının, düğünün yapılacağı gündən kısa bir süre önce hamama götürmesi gerekmektedir, Afyon'da. Buna "Gelin hamamı" denir.

"Gelin hamamı"nda gelin adayının birinci dereceden akrabaları ile, en yakın arkadaşları da bulunurlar.

Erkek tarafından ise, damat adayının birinci dereceden akrabaları katılırlar "Gelin hamamı"na. Hamam içerisinde ve dışında yapılacak tüm masraflar da erkek tarafına aittir.

"Gelin hamamı"nda gelin adayının müstakbel kaynanasını esaslı surette keseleyip, sabunlaması gerekmektedir. Bunu yapmadığı takdirde, düğünden önce "bece-riksiz" damgasını yiyecektir. Ancak, hem kaynanasını ve hem de müstakbel kocasının diğer yakınlarını gıcır gıcır yıkadı mı adı "şabbaz gelin" (12) e çıkar.

Gelin hamamı için her iki tarafın özel hazırlıkları vardır: Örneğin, gelin adayının kaynanası için terlik, peştemal, havlu, tül-bent (v.b.) gibi hamam malzemeleri hazırlar. Kaynana ise, gelini için, peştemal, terlik, takunya, gömlek, havlu, hamam taşı (v.b.) gibi hamam hediyeleri hazırlar ve hamama girilince bu hediyeler karşılıklı olarak verilir.

Varlıklı, yani zengin olanlarda ise, gelin hamamında verilen hediyeler daha geniş çaptadır. Örneğin, erkek tarafı gelin tarafından hamama gelecek herkese aynı hediyeleri ayrı ayrı verirler.

Zenginler şan ve şereflerine lâyık gelin hamamı yapmak için şehir hamamları yerine kaplıcalara gitmeyi tercih ederler. Bu ise daha çok masrafa baliğ olmaktadır. Zira bu kez, bir de Afyon'dan gidilecek Kaplıcaya dek özel oto kiralama masrafı ortaya çıkmaktadır. Ne var ki, Afyon'da bu tür harcamalar ne denli çok olursa, şahıslar kendilerine o derece şeref ve gurur payı çıkarırlar!..

Gelin hamamında oğlan tarafı tüm davetlilere hamam içerisinde meşrubat vermek zorundadır. Hamamdan çıkıldıktan sonra ise muhteşem bir sofraya kurulacaktır. Sofra muhteşem olmadığı takdirde gelin tarafı yakınlarına karşı mahcup ol-

caktır. Zira kendilerine gerekli saygının gösterilmediği kanısına varılacaktır. Bu nedenle, gelin hamamlarından sonra kurulan sofrada bir kuş sütü eksik olmaktadır.

Mâlî durumu iyi olmyanlar, yani fakir olanlar içinse, muhteşem sofraya yerini mütevazî kahvaltı sofrasına terketmektedir.

İster muhteşem, ister mütevazî olsun, behemahal bir sofraya kurulması gereklidir. Aksi halde, düğün sathı mailine girildiği günlerde bile bu yüzden ayrılmak mukadder olacaktır!.. (13)

(1) Natır : Erkekler hamamında, soyunma yeri gösteren ve banyo kısmının dışında müşterinin tüm hizmetini gören müstahdem.

Kadınlar hamamında ise, hem banyo dışında ve hem de banyo içerisinde müşterinin soyunma ve yıkanma yerlerini gösteren, hamam malzemelerini içeriye, dışarıya taşıyan kadın.

(2) Telek (Tellâk) : Banyo kısmında duran ve müşteriye kese, sabun yaparak yıkayan aynı zamanda, dışarıdan içeriye havlu getiren müstahdem.

(3) Iscak helvet : (Sıcak Helvet) : Hamamın en sıcak yeri. Şehir içi hamamlarındaki suyun özel kazanlarda ısıtıldığına değinmiştik. Kazana en yakın olan kısım, hamamın en sıcak yeri olduğu için buraya ıscak helvet denilir.

(4) Göbek taşı : Hamamın orta yerinde uzanıp istirahat etmeye ve telek'in kese yapmasına yarıyan dairesel mermer.

(5) Esbap : Buradaki anılan, müşterinin mahrem yerlerini temizlemek için kullandığı malzemenin bedelinin alınmasını işaretler. "Kese, sabun, esbap" diye patronu ikaz eden natırın ne demek istediğini kasadaki patron bu suretle anlamaktadır.

(6) Çıkma : Müşterinin hamama ait havlulardan ve peştemaldan yararlandığını belirtmektedir. Bunun için de müşteri ayrıca para öder.

(7) Sadıç : Afyonkarahisar'da her erkeğin bir sadıç vardır. Sadıç bir erkeğin en yakın arkadaşısıdır. Kan kardeşidir. Kardesten ileri dostudur, ve onun yaşantısının her noktasında vardır.

(8) Cadaloz : Özellikle yaşlı kadınlar için kullanılan bir sözcük. Çok konuşan, ukalâ, fena kadın anlamına kullanılır.

(9) Burundan gelmek: Yapılan işten piş-

Halk Ozanlarımızdan :

Tomarzalı Ali Kırbiyık

Yazan : Ali Rıza ÖNDER

Kayseri dolaylarında yetişen halk ozanları arasında Kırbiyık adlı birisi bulunduğunu, bundan iki yıl önce sayın hocamız Bünyanlı Hamdi Üçok'tan öğrenmiştim (*). Yıllarca önce Bünyanlı marangoz Hüseyin Yontar'dan aldığı notlara dayanarak, Tomarza'nın Doklar bucağında yaşamış Kırbiyık adlı bir ozandan iki üç deyiş derlediğini ve bugüne dek sakladığımı bildiriyordu. Bunları inceleyip eksikliklerini tamamlamam ve bir yazı konusu etmem dileğinde bulundu ve bana verdi.

Bunun üzerine 20 temmuz 1967'de, Tomarza'da yargıçlık yapan bir meslektaşına (Azmi Bosna'ya) bir mektup yazarak adı geçen nüfus kayıt örneğini istedim. Sayın Bosna, 26 temmuz 1967 günlemlerinde, Kırbiyık'ın nüfus kaydını ve dillerde dolaşan deyişlerinden birkaçını parça parça saptayarak bana gönderdi. Şimdi bu yazımız, bu iki kaynağa dayanmaktadır.

Gelen nüfus kaydına göre, KIRBIYIK takma adı ile şiirler söyleyen Ali Efendi, rumî (hicri - şemsi) 1290, milâdi 1874 yılında Tomarza'nın Doklar bucağına bağlı Bostanlı köyünde doğmuştur. 4-38/39 sayılı evde kayıtlıdır. Babası İsmail, anası Fatmadır. 7 ekim 1936'da altmış iki yaşında iken ölmüştür. Sırasıyle, Emiş, Huri ve Fatma adında üç kadınla evlenmiştir. Bu üç kadından, beşi oğlan, sekizi kız olmak üzere on üç çocuğu olmuştur.

Adı geçen çiftçilikle uğraştığı, ço-

manlık duymak. Mutluluk beklerken mutsuz olmak.

(10) İhtirmek : Sıcakla soğuğu birleştirerek ılık hale getirmek.

(11) Cıvıvli : Hareketli, neş'eli, hoş anlar...

(12) Şabbaz : Çalışkan, hamarat, becerikli, ideal kadın...

(13) Afyonkarahisar'da, öyle sudan nedenlerle nişanlar, nikâhlar bozulur, mutluluklar önlenir ki, şaşmamak, gülmek elde değil. Örneğin, gelin adayı, kaynana adayına pek çok saygı göstermediği için birbirlerini çok sevseler bile iki gencin evlenmeleri önlenir. Sanki, evlenecek olan, bir ömür boyu geçinecek olan kaynana imiş gibi. Yazıda bahsedilen konu da böyle. Saçma sapan şeyler...

cukluğunda medrese öğrenimi gördüğü, Hoca Ali Efendi diye tanındığı, yaptığımız soruşturmadan anlaşılmıştır. Saz çalmaz, yalnız şiir söylemiş. Hazır cevap, anlayışı ve belleği güçlü bir kişi olarak tanınmıştır. Kırbiyık takma adını, 1935'de soyadı olarak yazdırmıştır.

Sayın Hamdi Üçok'un bana verdiği şiirlerle Yargıç Azmi Bosna'ya Tomarza'dan derlettiğimiz parçaları birbiriyle karşılaştırıp tamamlayarak aşağıdaki deyişleri elde etmiş bulunuyoruz. Elden ele, ağızdan ağıza geçerken, bu gibi koşuklu parçaların, az çok değişikliklere uğrayacağı, zayıflayacağı, bilinen bir gerçektir. Elimizde yazılı kaynaklar bulunmadıkça bu konuda yanlışsız ve eksiksiz bilgilere kavuşulması düşünülemez. Bununla birlikte, ileride böyle bir olanağa ulaşma umudunu yitirmiş değiliz. Böyle bir umut gerçekleşinceye dek biz toparlayabildiğimiz bilgileri burada sunmayı yararlı bulduk.

Karabiyık'ın bu deyişleri, daha çok, İç Anadolu'nun kurak ve çorak köylerinde, zaman zaman dayanılmaz duruma gelen ağır yaşam koşulları karşısındaki bunalmaların dile getirilmesi biçiminde doğmuştur. Bunlarda, yoksulluğun, doğal olaylardan gelen zararların, sel baskını, kuraklık, ölet gibi felâketlerin acıları dile getirilmiştir. Bunlar hem Tanrı'dan yakınma, hem Tanrı'ya yakarıdır.

İlk parça, buğday tarlasının, ekiniyle birlikte sele gitmesi üzerine kaleme alınmıştır:

Sen Allah'sın, ben bir kulum
Etme bana bunca zulüm
Bu tarla ki benim malım
Şahittir köyün hepisi

Bu kadar binme dalıma
Merhamet eyle halime
Senedim aldım elime
Oku, bak, vardır tapusu

(*) Hamdi Üçok, ülkücü bir öğretmen, ateşli bir ozandır. Türklük tutkusu ile yananlardandır. Kırk yılı aşkın öğretmenliği boyunca pek çok öğrenci yetiştirmiştir. Şimdi, emekli olarak Ankara'da oturmaktadır.

ARAŞTIRMALARI

Eb ü ecdadımdan kalma (1)
Mülkümü elimden alma
Sınırdan ileri gelme
Huduttur kudret yapısı

Cinini bana uydurma (2)
Tarlama sele oydurma
Çocukları aç koydurma
Zordur muhannet kapısı (3)

Sürünü mü sürdüm gölden,
Kervanın mı vurdum belden?
Kırbiyık'ı koru selden,
Kucakta ağlar sabisi. (4)

Malkıranı (ölet) denen salgın hayvan hastalığında bütün hayvanlarının ölmesi üzerine de şunları söylemiştir :

Yeter, kadir Mevlâm, yeter
Daha çilem dolmadı mı?
Şu dünyada kime nittim?
Vaad yerine gelmedi mi?
Elimden aldın malımı,
Kırdın, kanadım, kolumu
Kime arz edem halımı
İl sevinip gülmüdü mi?

Rızık verdin dağ başında kurtlara,
Ekmek dilendirdin nice mertlere,
Hazinen açmışsın yaban lortlara (5)
Yoksa bana göre mal kalmadı mı?
Bu ne ilâhana, bu ne ham turşu,
İşyan edip sana, gelmedim karşı.
Yırtarım, yakarım arş ile fersî (6)
Bu Kırbiyık birliğin bilmedi mi?

Aşağıdaki parçalarda da yine Tanrı'ya sitem edilmektedir :

Hikmetine karışılmaz,
Bazısını yazıyorum.
Ettiğine bakarak da
Ben canımdan beziyorum.
Süleyman'a verdin malı
Var mı İbrahim emsali?
Bana lâyıq görmen şalı
Tuman ile geziyorum (7)

İrızkıma oldum kefil
Nefse ettin beni sefil
Yüreğim efil efil,
Toprak olup tozuyorum.
Koştum camızın tekini
Tezden kuruttun ekini
Yesinler zıkım kökünü (8)
Ben sin'imî kazıyorum.

Düşman bindirdin dalıma
Ağı döktürdün malıma
Merhem kılma zannın halime
İçerimden azıyorum (9)

Kırdı inegin kıcı (10)
Neydi dananın suçu?
Kalmadı koyunla keçi
İlden ayran özüyorum. (11)

Kasaphane oldu ahır
Zengin iken ettin fakir
Bu lütfuna demem şükür
Camızları yüzüyorum.

Köyümüze kıran geldi
Hemen Kırbiyık'ı buldu
Kimin bir danası öldü?
Âdetine kızıyorum.

***

Ey çömlekçi, yapıp yapıp
Sonra yere çalmaz mısın?
Kâinatı bütün kırıp
Sen yalnız kalmaz mısın?
Ne erkeksin, ne de dişi
Yoktur yanının yoldaşı
Kimseye danışman işi
Sonra pişman olmaz mısın?

Nedir derdin be hey Tanrı
Beni yere çalmaz mısın?
Şimdi benim zıyanımı
Sen iade kılmaz mısın?

Zalim misin, nedir zulmün?
Kahhar isen yok mu hilmin?
Cümleyi kaplar da ilmin,
Adaletten bilmez misin?

Ne dedik namaz-oruca?
Kıldık - tuttuk, ettik rica.
Sevmiyorsan sair harice
Arayıp da bulmaz mısın?

Ne farzın lâzım, ne sünnet
Ne cehennem, ne de cennet
Bir can için etmem minnet
Verdiğini almaz mısın?

Cennetlerin harap olsun,
Kevserlerin şarap olsun
Kırbiyık'ın türap olsun
Defterinden silmez misin?

(1) Eb ü ecdad: Baba ve dedeler.

(2) Cinini uydurmak : Aklım takmak.

(3) Muhannet (Muhanat): Korkak, alçak, namert kişi.

(4) Sabi : Küçük çocuk, bebek.

(5) Yaban lort : Yabancı zengin, asil.

(6) Arş ile fers: Gök ile yer, tavan ile taban.

(7) Tuman: Don, kilot.

(8) Zıkım (zakkum) : Pembe çiçekli, bir çeşit zehirli bitki. Ağılı (zehirli) anlamına gel-

Folklorumuzda Tren

Yazan : Ahmet ŞENTÜRK

Folklorumuz dünya folkloru içinde gerek tarihinin eskiliği ve gerekse kaynaklarının zenginliği bakımından çok önemli bir yer tutmaktadır.

Son zamanlarda hızlandırılan folklor araştırmalarında meslekler ve halkın uğraştığı işlerle ilgili çalışmaların yeter de- recede olmadığı bilinen bir gerçektir.

Folklor sadece geleneklerin tesbiti demek değildir. Halka ait herşeyi içine alan bu bilim dalının bizde bugüne kadar istenileni vermemesi çalışmaların hem yetersizliği hem de derli toplu yapılmadığını göstermektedir.

Sonuç ise ancak halkın içine karışmak ve de halkı iyi tanımakla alınabilir.

Malatya bölgesinde folklor araştırmalarımız sırasında mani, türkü ve bilmecelerde "Tren" e oldukça geniş çapta yer verildiği görülmüştür. Halkın tren hakkındaki duygu ve düşüncelerini yansıtan mani, bilmece ve türkülerin yurt çapında derlenmesiyle bu örneklerin kitaplık seviyeye ulaşacağı şüphesizdir. Yazımızın bu yoldaki çalışmalarına bir başlangıç olacağımızı ümit ediyoruz. Trene yer verilen mani, bilmece ve türkülerden elde edilebilenler, aşağıya alınmıştır:

Maniler :

Giden tren durur mu?
Ben de binsen olur mu?
İkimize bir yastık
Acep kismet olur mu?

Trenden duman tüter
Viranda baykuş öter
Bu ayrılık daima
Benim boynumu bükür.

mek üzere buna Çukurova'da "ağıcak" denir.

(9) İçeriden azmak: İçteki yaranın kanaması, iltiramesi.

(10) Kık: Ayak, bacak.

(11) Ayrılan özemek: Yoğurdu ezip su ile ayrılan yapmak.

Trenim yolda yolca
Yolun çiçeği boyca
Bir kız verin ağalar
Kalsın harmana borca.

Bilmeceler :

Kutu kutu odalar
Birbirini kovalar.

Karşıdan gelir hor hor
Gözleri kırmızı, mor.

Dağdan gelir takır, tukur
Bacakları demir, bakır.

Sevilen bir türkü:

Tren gelir, hoş gelir
Odaları boş gelir
O yar yolu şaşırmsı
İnşallah bize gelir.

Beydağına (1) kar yağmış
Kar altında gül kalmış
Duydum yar bize gelmiş
Safa gelmiş, hoş gelmiş

Çarmuzunun (2) kızları
Kahverengi gözleri
Duydum yar bize gelmiş
Sevindirdi bizleri.

Radyolarımızda sık sık duyulan bir başka türkü :

Kara tren gelmez m'ola?
Düdüğünü çalmaz m'ola?
Gurbet ele yar yolladım
Mektubunu yazmaz m'ola?

Alli gelin al olaydın
Servilere dal olaydın
Gelen geçen yolculardan
Nazlı yar beni soraydın.

Aldım çantamı elime
Düştüm gurbetin yoluna
Ben seni sevdim seveli
Düştüm ellerin diline.

(1) Beydağı : Malatya'nın güneyindeki dağın adı.

(2) Çarmuzu : Malatya'da bir semt.

Gölpınarlı'nın Yanlırlar Zinciri

Yazan : Cahit ÖZTELLİ

Okurlarımız hatırlayacaklardır, bu der-
ginin 244. sayısında "Tuyuğ Nedir?" adlı
bir yazı yazmıştım. O yazıda sayın Abdül-
baki Gölpınarlı'nın tek bir yanlına do-
kunmuştum.. Gölpınarlı'nın Şeyh Bedreddin
kitaplarındaki yanlırlar serisine bu yazıda
da devam edeceğim. Daha sonra asıl bilim-
sel değerlendirmelere geçeceğim. Bun-
lar arasında menâkıbın ne zaman yazıldığı,
menâkıbı ilk görenler, menâkıb yazarı Ha-
lil'in yanlırları v.b. konular yer alacaktır.
Bu arada Gölpınarlı'nın yararlandığı ve fa-
kat adını bildirmedığı daha önceki yayın
ve belgelerin yerlerini de göstereceğim.

Yeni Fikir'deki yazı kimin?

Gölpınarlı Bursa'da yayımlanan "Yeni
Fikir" dergisindeki buluşu ve yazıyı Şe-
refeddin Yaltkaya'nın diye yazmış (sayfa
3). Gölpınarlı şöyle diyor: "M.Ş. Yaltkaya,
bu yerin Simav olmayıp Edirne kırındaki
Simavna olduğunu, İbni Arabşâh'a dayana-
rak bildirir. Bursa'da çıkan "Yeni Fikir"
mecmuasındaki makalesinde de Şeyh Bed-
reddin'in oğlu Ahmed Paşa'nın mezar
taşında" ... "yazılı olduğunu söyler (6 Bi-
rinci Tesrin 1932)."

Şu yazı parçasından anlaşılıyor ki, Göl-
pınarlı bu yazının geçtiği makaleyi Şere-
feddin Yaltkaya'nın yazdığını sanıyor.
Yanlış. Yeni Fikir'deki makaleyi Yaltkaya
değil, M. Şemseddin yazmıştır ve mezar taş-
larını da o bulmuştur. Bunu Şerefeddin
Türkiyat mecmuasındaki (cilt 3) yazısın-
da şöyle anlatır:

"... Bursa'da çıkan Yeni Fikir'in 1932
Birinci Teşrin altıncı gün nüshasında "Bir
Buluş" başlığıyla pek sayın Bay M. Şem-
seddin'in yazmış olduğu yazıda Kasabbaş:
mezarlığında Şeyh Bedreddin'in oğlu Ah-
met Paşa'nın mezar taşını Abdürrahman
Bestâmi'nin oradaki kabri yanında bulun-
duğunu bildirmesini tabii karşılar gibi ol-
duk..."

İşte, Yeni Fikir'deki yazının kimin oldu-
ğunu bizzat Şerefeddin'in sözleriyle anlamış
oluyoruz. Buna ne hacet, Yeni Fikir dergi-
sini açınız ve gerçeği görünüz. Böylece Göl-

pınarlı, kitabındaki yanlırlar zincirine bir
yenisini daha esere başlarken katıyor.

Gölpınarlı, adı geçen mezar taşındaki ya-
zıları verdikten sonra bir değerlendirme
yapmadan şöyle bir laf ediyor:

"Kitabımıza koyduğumuz fotoğrafya,
artık bu işi kökünden halletmektedir; Hâlâ
laf eden olursa ediversin. "Manâkıb" in de-
diği gibi onların lafları, "kapı gıcirtısı, si-
nek vızirtısı" dır. "Ahmed Paşa" nın adının
"Manâkıb" da da geçtiğini burada hatırla-
talım."

Gölpınarlı'nın bu laflarından bir şey an-
layan varsa beri gelsin. Daha önce ne ol-
muş ki, işi kökünden hallediyor üstat... Bu
durum karşısında kapı gıcirtısının, sinek
vızirtısının Gölpınarlı'nın sözleri olmasın-
dan korkulur...

Yeri gelmişken bir noktayı daha düzel-
telim. Mezar taşında adı geçen "Ahmed
Beşe" yi Gölpınarlı, "Ahmed Paşa" olarak
okuyor. Yanlı Ahmed, devlet adamıdır, Pa-
şa'dır. Ne münasebet... Gölpınarlı, kapı gi-
cirtısı lafları yerine bu Paşa'lık üzerinde
biraz dursaydı daha iyi olurdu. Bir kere
taşdaki kelime paşa değil, Beşe'dir. Vakıa,
Başa şeklinde elif ile yazılmış ise de eski
imlâda birçok kelimelerin elif ile yazıldığı
halde hemze yani he yerine geçtiğini eski
metinleri okuyan herkes bilir. Meselâ, eski
yazının son yıllarına kadar "Türkiye" sö-
zünün "Türkiya" şeklinde yazıldığını da
hatırlarsak sözümün ispatı için en güzel
örneği vermiş oluruz. Beşe sözünün anla-
mı "büyük kardeş, ağa, bey" olup daha
sonraları Paşa şeklinde kullanılıp devlet a-
damları ve komutanlara unvan olarak ve-
rilmiştir. Eskiden Aşık Beşe, babası Muh-
lis Beşe'de olduğu gibi bugün de Erzurum
taraflarında büyük kardeş anlamında hâlâ
kullanılır (bk. Hüseyin Kâzım Kadri, Türk
Lügati; Ahmet Vefik Paşa, Lehçe-i Os-
mani).

Hangi birini

Şerefeddin Bey "Şeyh Bedreddin" adlı
eserinde (s. 8) Şekayik'in bir kaydına da-

yaklaşan köylü elinde getirdiği odunu alevlerin içine atmakta ve anıtı çevreleyen insan halkasına katılmakta idi. En sonra, bu yeni gelenler, ateşin çevresinde halkalanan köylülerin gittikçe hızlanan bir raksa başladığını hayretle görmüşlerdir. Köylülere sorduklarında bu oyuna sinsin denildiğini ve kutsal bilinen ölümlerin mezarları çevresinde, büyük günlerde böyle ateş yakmanın ve birlikte raksetmenin âdet olduğunu söylemişlerdir. Avrupa kaynaklarından öğrendiğimize göre; Hunların büyük ölümleri için ateş yakıp etrafında raksetmek suretiyle anma törenleri tertip etmelerine sık sık raslanmıştır. Kimbilir, şu İtalya kırklarında Hunlar, bunu kaç defa, kaç kumandan kayından sonra, tekrarlamıştır!

Anadolu'daki halk oyunları bölge bölge çeşitli karakterdedirler. Ağırlıkları, kıvraklıkları, ya vücudun tümüne ya bir kısmına daha çok hareket payı ayırmaları bakımından birbirlerinden pek farklıdır. Bar, Horon, Halay, Zeybek... gibi isimler aynı oyuna türlü bölgelerin koyduğu adlar değildir. Bütün bu oyunlar, birbirinden ayrı makamlara, jestlere ve edâlara dayanırlar. Oyuna temposunu veren çalgı da, oyuncuların kıyafeti de birbirinden farklıdır. Bunları Doğu'da Bar, Kuzey'de Horon, Güney'de Halay ve Batı'da Zeybek diye kestirip atmak da mümkün değildir. Her bölgede bunların birer ikişer başka çeşidi göze çarpmaktadır. Bazı yerlerde Bar Halay'a kaymakta, bazı yerlerde Halay Horon'u andırır. Hepsinde de Tanrılara şükretmeler, insan icatlarını temsil etmeler, dile ve tele gelmeyen ruh hallerini vücut hareketleriyle ifadeye yeltenmeler, dertlerle kıvranımlar ve sevinçlerle sıçrayışlar dikkati çekmektedir. Güzellik, erlik, derinlik, hepsinde de meydana çıkan ve seyredeni hayran bırakan müşterek cepheledir.

Oyunlar arasındaki fark her şeyden ziyade eski mezheplerdeki âyinlerin birbirinden farklı olmasından doğmuştur. Çeşit çeşit inanışlardan kendi huyuna ve yaşayışına en uygun olanını seçmek nasıl toplulukların elinde ise, bunların muhite ve zamana, tabiate ve karaktere göre değişip gelişmesi de öylece bir zaruretlerdir. Yaylanın adamı ile kıyının adamı, ovanın insanı ile dağın insanı birbirinden farklı şartlar içinde elbette birbirinden farklı duyularla,

jestlere, mimiklere, figürlere sahip olmuştur. Durup durup kımıldanan, uzun bir kış uykusundan silkinip feyizli bahar çalışmalarına geçen, yayla adamı ile mevsim aralığı olmaksızın denizin dalgaları ile atik ve çevik hep uğraşmak durumunda olan kıyı adamının davranışları ve kımıldanışları arasında elbette büyük farklar olacaktır.

Her halk oyununda, o civar halkının niceliği ve özelliği yanıp parıldar; güzellik nuru ve sanat ışığı her suda başka bir parıltı ile yanıp göz kamaştırır: Rakslar vardır sellere, rakslar vardır göllere, rakslar vardır yağmurlara benzer. Çağlayanları andıranları, sevinç göz yaşlarını hatırlatanları da ayrı. Karadeniz kıyılarının halkı "Bir sen söyle, bir ben söyleyeyim" diye tutturup yalnız kendisi telâh ve çarpıntı konuşmakta devam eder; Ege ovalarının halkı ise dinler dinler de sonunda ya başüstüne deyip size uyar, ya bu iş olmaz deyip kestirip atar. Aynı farkı oyunlarında da kolayca izleyebiliriz: Karadeniz Horonu hep zıplayıp kıvranan, Ege Zeybeği ise hep gezinip aranan bir edâ taşır.

Sayırsız akınlara ve göçlere, sayısız kuruluş ve yıkılışlara beşik ve pota olmuştur Anadolu'da elbette her bölgenin bir ayrı tipi, bir ayrı zevki, bir ayrı davranışı ve netice itibarile bir ayrı raksa olacaktır. Fakat bütün bu değişikliklere: Türk yiğitliğinin, Türk dik kafalılığının ve uysal gönlüğünün müşterek bir karakter verdiği, hepsini aynı gün görmüş, devletler kurup medeniyetlere ön ayak olmuş büyük ırkın bir oyunu halinde bir noktada birleştirdiği şüphesizdir.

Kimi yerde çift düdüklü tulumlar, kimi yerde telli ve zilli çalgılar oyun havalarını ayarlamakla beraber, bütün bu oyunların vazgeçilmez müşterek çalgısı davulla zurnadır. Hele davul... Eski Şaman tanrıları: davul başı ve tokmak kollu idiler. Çağatay, Kırgız ve Kazan lehçelerinde davul sözü bora ve fırtına anlamına gelir. Davul gümbürtüsünün kötü ruhları ve müthiş hastalıkları kovan kutsal bir ses sayılması davula bu ehemmiyeti vermiştir. Bu inanış son yüzyıllara kadar devam etmiştir. İşte Evliya Çelebi'den bir iki cümle: (Bu sıralarda Menemencililer sivrisinekten pek mustarıptirler. Şehir dışındaki bağlara çekilmekten başka çare bula-

ARAŞTIRMALARI

mamaktadırlar. Kasaba içinde ancak on adam kalmakta olup onlar da boğazlarına astıkları davulları çala çala sivrisinekleri ve asıl onları şehre musalat eden şerir ruhları kovalamakla meşguldürler).

Bugün dahi, herhangi bir sıra raksa yani bir halk oyunu başlamadan önce meydana davulcu ile zurnacının çıkması aynı sebebe dayanır: Biri tokmağı, biri nefesi ile meydanı kötü ruhlardan temizler, iyi ruhlarla el ele coşkun canları da ortaya "gel gel" eder. Hele davulcu kocaman davulunu bir kastaneyi hafifliğiyle avuçlarının içinde tutup döndüre döndüre seslendirir mi, bir taç heybetiyle başının üstüne çıkarıp bir bayrak kutsallığıyla omuzlarının üstünde dalgalandırır mı, artık rasgele insan olmaktan çıkar; eski tokmak kollu, davul başlı ş a m a n tanrılarının temsilcisi haline gelip göğe sıçramasıyla yere serilmesi bir olur. Ve şurda burda daha ortalık sessiz iken, bir köşeye büzülüp duran, başı önüne eğik, içi geçmiş gibi görünen insanlar bu hazırlıklardan sonra birer birer doğrulup kabarmaya başlarlar. Kimin o yuna kalkacağı, sıralara şöyle bir atınca, hali değişenlerden belli olur. Davul, havayı döve döve bütün katlıkları yumuşatmış ve canları coşturup uçuldatmağa başlamıştır. Meydan da, seyirci de, oyuncu da oyuna hazırdır artık.

Oyuncuların kıyafetlerindeki değişiklikler çevreye ve uygulamaya bağlı olmakla kalmaz; XIV. yüzyılda her Anadolu beyliğinin kendi askerleri için bir ayrı kıyafet kanbul etmiş olmasının bu değişiklikte büyük rolü meydandadır. Mistik esaslara dayanan eski loncalarla sendikaların adamlarına, Ahi, Zeybek, Dadaş gibi ayrı isimler verildiği gibi ayrı kıyafetler de tesbit edilmiş olduğu eski kitaplarda kayıtlıdır. Türk halk oyunlarının oyuncularının asıl kıyafetleri içinde otantik musiki âletlerinin arka- daşlığında gerçek tarihî figürleriyle seyretmek, insanı, Asya'nın ilk payyan çağlarına götürmekle kalmaz; bu milletin karakteri ve tabiatı hakkında en gerçek kanaatlerin edinilmesine, en isabetli bir sebep olur. İngiliz Başvekili Eden'in Dış İşleri Bakanlığı zamanında Ankara'yı ziyaret edip te Halk evleri bayramında halk oyunlarını seyrettikten sonra "Şimdi Türklerin neden yenilmez insanlar olduğunu, tabiat kuvvetlerine olduğu kadar düşman saldırılarına da

hangi davranışlarla karşı durduğunu ilk defa anladım!" deyişi bundandır.

Türkiye'ye gelip veya büyük şehirlerde oturup ta Türk rakısı yahut dans oryantal diye sadece çingenelerin göbek oyunlarını seyretmekle yetinenler hem büyük bir gafletle düşmüş hem derin bir hayal kırıklığına uğramış olacaktırlar. Oyunu kazanıp için na uğramış olacaktırlar. Oyunu kazanan için yapan, bundan hiçbir asil zevk ve cezbe duymıyan insanlar halk raksının asıl hikmetine oynasınlar halk raksının asıl hikmetine kendileri ermemişlerdir ki, seyirciyi erdirip ulaştırabilsinler. Göbek havası eski âyinlerden gelme asıl halk raksının eski âyinlerden gelme asıl halk raksıyla hiçbir alakası ve münasebeti yoktur. O, föresiz, köksüz, şehvet zıplamalarından ibaret bir hayvancıl ve ilkel oyundur. Hiçbir kutsallığı, hattâ özelliği yoktur.

Oyunculardan birkaçı :

Son yıllarda büyük şehirlerde kadın erkek bir arada oynanmaya başlanan Adana Mengisi, Toros dağlarındaki Türkmen oymaklarının eski tekkelerde yaptıkları âyinlerin, şimdi, düğün ve derneklerde tekerrürlenen bir kalıttır. Bu Türkmenlerin büyük şehirlerin gözü önünde, tipik köylerinde olduğu gibi, seyircilerle hiç ilgilenmeden ve zurnanın ahengiyle coşup Şamanlıktan kalma inanışlara uyarak, bir ibadet yapar gibi, oynamaktadırlar. Kadınların kıyafetleri, eski dinlerde ilâhlara kurban edilecek güzellerinki gibi süslü ve abulmıdır. Biçimler, bol kumaşın üstüne vücut çizgilerini çok iyi çizebilmekte ve renklerle pırıl pırıl ebemkuşağı çeşitliği ile gözü almaktadır. Toros dağlarına tırmanmaya vakti olmayanlar büyük şehirde fırsat bulup da bu Mengi'yi seyredersenler oralarındaki Türkmenlerin inanışlarından, tabiatlarından bir şeyleri sezip öğrenmek fırsatı kazanmış olacaktırlar. Durgun bir "Ağır" dan sonra hızlı bir "Yeldirme", durup durup da turnayı belirtmektedir. Bu Türkmenin karakterini belirtmektedir. Bu oyunlarda inanma, sevmek, isteme iç içe yer alır. Türküsü de öylesine:

**Pınar başı ben olayım
Bulanırsam bulanayım
Sevdiğimi verin bana
Dilenirsem dileneyim.**

Kurtuluş Savaşında henüz belirli hiçbir direnme kararı ve hazırlığı yokken, İzmir -

Ödemiş - Bergama - Balıkesir efelerinin hangi ruh hâleti ile dağlara çıkıp çeteler kurduklarını ve kaya kovuklarından ovalara inip işgal ordusunu nasıl vurduklarını anlamak için uzun incelemelere ve tarihsel etütlere ihtiyaç yoktur: Zeybek oyunlarını bir seyredin, bu efelerin neden ve nasıl öyle coşup meydan okuduklarını kolayca kestirebilirsiniz. Bütün yeri ezer gibi ağır, bütün göğü tokatlar gibi heybetli.. ve çepkeninin kolu, kanadlanıp açılmaya hazır.

Eski Türk cenklerinde, nasıl, sadece, ağzıların "Allah Allah!" nârası ile kılıçların şakır şakır gürültüsü konuşur; bunu tarih sayfalarında okuyup cenk meydanlarında hayaletmekle yetinmeyen de, Bursa'nın kılıç ve kalkan oyununu seyretmenin kolayını bulun: Artık ne davulun, ne zurnanın sesi vardır. Bir esrarlı ve ürpertici sessizlikten sonra, birden duvarın veya perdenin arkasından bir şakırtı kopar. Ağzı ve tokmaklar susmuş; kılıçlar konuşmaktadır. Kılıçla kalkanın sürtünüp fisil-daşması, bir korkunç olayın ilk habercisidir. Sanki her kalkan bir acayip keman ve her kılıç bir acayip yaydır ki, sürtündükçe çıkan sesde kırmızı damarlardaki kanları coşturan bir ahenk gizlidir. Karşı taraftan aynı makamlar ve edâlarla kopup gelen saflar birden karşılaşıncaya bir çatırdı, bir kıyamet, meydanı alır. Çarpışan kılıçların uçlarında şimşekler parıldar ve vurulan kalkanların göğsünde gök gürlemeleri çıkar. Karşılaşanlardan birinin kılıcı çarpışma sırasında yere düşecek olursa geriye kaçtığı değil bir kat daha şahlanaçak yumruğunu havada sallayıp karşısındaki ne saldığı görülür.

Türlü bölgelerin bıçak oyunlarında da hep o yiğitlik ve çeviklik göze çarpar; Erzurum'un bıçak oyununda olduğu gibi. Bir dadaş ötekinin yüzünde iki elindeki iki bıçağı kıvrak bir havaya uyararak gezdirmeye koyulur. Öteki dadaşın yüzünün, değil çizgileri; kırıklarının teki bile kıpırdamaz. Gözlerini bir ân bile kırpmadan, bakışlarının içi güle güle oynayan bıçağı seyrederek ve hücum sırasının kendine gelmesini bekler. O zaman **Dede Korkut** masallarındaki cümleleri artık bir masal gibi değil de bir salt gerçek gibi hatırlarsınız: "Yedi başlı ejderhaya varıp çatım. Heybetinden sol gözüm yaşardı. Hey gözüm, namert gözüm, bir yilandan korkacak ne var ki de-

dim. Anda bile erim beyim diye öğünmedim." Ve karşımızdakinin sol gözü bile yarılmamıştır.

Gaziantep'te 800 obüse karşı 8 erin günlerce nasıl karşı koyduğunu, Asya kıtasında ilk defa kullanılan tankların üstüne nasıl yalınkılıç ve yalınayak sıçrayıp da deliklerinden istilâ askerlerini bir hızla tepele yiverdiğini uzun uzun hayaletmeye, bunu bir masal mübalâğası sayıp işin içinden çıkmaya hâcet yok: Çepkenlerinin sırtında sırma işlemeli kartallar, ayaklarında "Gülşeftali" denen pembe pabuçlar, başlarında ilk çağların sihirli külâhlarını andıran keçe başlıklar, kâh avı üstüne atılan kaplan gibi coşup sıçırarak, kâh "Çitimbadem" denen yerli odayı işliyen mekikler gibi kıvrak ve çevik gidip gelerek öyle bir "Şirinnar" oynarlar ki şehirlerini nasıl koruyup kurtardıklarını görür gibi olursunuz.

Ve işte deniz dibi rengindeki şalvarların deniz üstü gibi dalgalanması: toprak rengi yüzler ve su rengi esvaplar, bir müthiş zelzele tutulmuş gibidirler. Bütün kabukları, kirleri, pasları döken bir zelzele: Diyarbakır'lılar coşmuşlar, hep birden yayanmış vücutları ve balyozlanmış topuklarıyla toprakları dövüp gökleri titretmektedirler. Bir ân olur ki ikişer ikişer karşılaşıp avuçlarının içlerini şişirip kabartacak yahut patlatıp kan çıkartacak bir şiddetle, birbirlerine çarparlar. Ellerinde şimşegin gürültüsü, gözlerinde şimşegin pırıltısı, tabiat kuvvetleri cinsinden bir şey olduklarını anlatır gibidirler. Bu oyunun adı "Çepik"tir. Bu oyunda erlikle incelik, direnmeyle imrenme iç içedir.

Erzurum'un barında daha ziyade ayak, Kars'ın Gülşeninde daha ziyade cı, Gaziantep'in Şirinnarında ise ikisi aynı derecede oyuna hareket ve ahenk getirmektedirler. Çorum halaylarında Cengin ilk safına giderken kukaklaşıp helâlaşan gönüllerin, Sivas halaylarında ise insan zekâsının bütün icatlarını temsil eden jestlerden sonra güneş tanrısına şükr için göğe açılan ellerin dilsiz fakat belâgatli ifadesi göze çarpar.

Yere-göge meydan okuma, kendini tek sayıp meydana gezinirken rakip arama, tabiat ve düşman kuvvetlerine kafa tutma jestlerinin yanında: ruhtaki bütün inceliği, duygudaki bütün derinliği, endamların iç-

Posof Köylerinde :

Posofta Yemek Adları ve Pişirildiği Yerler

Yazan : Nefise ARSLANOĞLU

Bugünkü Türkiye'miz sınırları içinde kalan Posof ile yurt dışında kalan Ahıska, Kobliyan ve Kafkasiya'nın güzel bir örneği ve medeniyet timsali olan Posof ilçemiz yemeklerinde özellikle görünen bir yurt kösemizdir. Çünkü, bu saydığımız yer isimlerinden Anadolu'nun muhtelif yerlerine göç eden insanların pişirdikleri yemekler dillere destan olmuş, hükümdar sofralarına kadar gitmiştir.

I — TOPRAK KAPLARDA

1. KÜLDE PİŞİRİLEN YEMEKLER :
1. Kartopi (Patates), 2. Kabak, 3. Külleme (Külbastı) .

2. KÖZDE (KORDA) PİŞİRİLEN YEMEKLER :

1. Manda, Sığır, Koyun, Keçi, Tavşan (Eti), Taze mısır.

3. PİLEKİPDE PİŞİRİLEN YEMEKLER :

1. Puntruş, 2. Pağaç, 3. Çadi, 4. Bula, 5. Kaz, 6. Kete.

4. PİLEKİ SACINDA PİŞİRİLEN YEMEKLER :

1. Saç ekmeği, 2. Yufka, 3. Kete, 4. Katmer, 5. Hgoyil.

5. FIRINDA PİŞİRİLEN YEMEKLER :

1. Fırın ekmeği, 2. Hgacapur, 3. Çadi (Mısır ekmeği), 4. Katmer, 5. Kete, 6. Hgoyil, 7. Furuç (Armut kurusu), 8. Kabak, 9. Kartopi, 10. Kestane, 11. Gevrek, 12. Kaz, Tavuk, 13. Erişte.

6. GÜVEÇLERDE PİŞİRİLEN YEMEKLER :

1. Etili patates, Taze fasulya, Etili sebze yemekler.

7. KÜPLERDE HAZIRLANAN YEMEKLER :

1. LANA, Loby (Fasulya), Pürçüklü T, Salata (Hiyar), Çarğhala (Pancar), Domates, Armut ve Panta turşuları hazırlanır.

II. MADENİ KAPLARDA :

1. TAVADA PİŞİRİLEN YEMEKLER :
1 - Yemeklere konacak yağ eritilir, soğan yakılır, kıyma kavrulur, salça eritilir.

2 - Pişi, 3 - Lokma, 4 - Fitir, 5 - Demir tatlısı, 6 - Dönderme, 7 - Harbullama, 8 - Mafiş, 9 - Kayğana, 10 - Yumurtalı ekmeç.

2. KUSHGANA'DA PİŞİRİLEN YEMEKLER :

1 - Süt çorbası, 2 - Piring çorbası, 3 -

nesiyle boşluğun gergefine işleyiveren öyle oyunlar vardır ki değme balelerde bu zarıflığı bulmağa imkân yoktur: İçi yanar mum dolu tabaklar ellerinde, hiçbirini düşürmeden ve söndürmeden ilerliyen Elâzığ oyuncularını, ortalarına aldıkları iki kızı, renkli entarileriyle pırl pırl parhyan, iri, canlı, ikiz muhlara çevirmesini bilirler. Çorumluların kadın-erkek bir arada oynadıkları Dilala, Türkmenkızı, İğdeligelin, Hürünü oyunları, oyuncuların kıyafetleri, jestleri, hareketleriyle gözlere mükemmel bir ziyafet çekmektedir.

Kâh balıkları, kâh kürekleri temsil eden hareketlerle açıkta bir deniz avını, bir modern resim atikliği ile hayalimizde çiziveren Rize oyunları bir emsalsiz bale sayılmak için pek az himmete muhtaçtır.

Ve hele o Trabzon horonu. İnsan kılığında beş on yay, insan kılığında beş on çakı, insan kılığında beş on fidan. Bir yandan tavşan ürkekliğini, bir yandan şeytan atikliğini remzeden kulaklı başlıklarla sıçrayıp dururken, ayaklarının hep birden yerden kesildiğini ânlar olur. Her birinde fırtınada dal ve dalgada sandal kıpırdanışı vardır. Bunların bayram günlerinde, sabahdan akşama kadar horon teptikleri tarlada en ağır bir silindir geçmiş gibi birkaç mevsim ot bitmez olur...

(TÜRK DİLİ dergisinin, Kasım - Aralık 1959 T. II, 98 ve 99 No. sayılarından aktarılmıştır).

Bulgur çorbası, 4 - Mercimek çorbası, 5 - Puşruk çorbası, 6 - Tutmaç çorbası, 7 - Helle çorbası, 8 - Hğarşo, 9 - Tavuk suyu çorbası, 10 - Soğukluk, 11 - Hasuta, 12 - Kuyamak, 13 - Çilbur, 14 - Keleş, 15 - Ekmek aşı, 16-Tutmaç çorbası, 17 - Sütlac, 18 - Ayran, 19 - Şehriye çorbası, 20 - Keş çorbası, 21 - Lüle kebabı, 22 - Sulu köfte, 23 - Bulgurlu veya pirinçli köfte, 24 - Lahana kavurması, 25 - Çarhala kavurması, 26 - Ayran çorbası, 27 - Keş çorbası.

3. TENCEREDE PİŞİRİLEN YEMEKLER :

1 - Kartopi, 2 - Kabak, 3 - Ğhinkal, 4 - Manti, 5 - Hoca Ğhinkalı, 6 - Kestane, 7 - Loby (Fasulya) Taze ve kuru, 8 - Pilav, 9 - Makarna, 10 - Lahana sarması, 11 - Keşkek.

4. KAZANDA PİŞİRİLEN YEMEKLER:

Kalabalık ailelerde, bilhassa düğünlerde, kuşhane ve tencerelere de sığmayan yemekler kazanlarda pişirilir.

5. TEPSEDE PİŞİRİLEN YEMEKLER :

1 - Su böreği, 2 - Kuru börek, 3 - Katmer, 4 - Sinor, 5 - Makarna.

6. DEMİR SAÇDA PİŞİRİLEN YEMEKLER :

Pileki saçda pişirilenlerin aynısı pişirilir.

III. POSOF KÖYLERİNDE YETİŞEN YIYECEKLER VE BUNLARDAN YAPILAN YEMEKLER :

1. TAHİL VE YEMEKLERİ :

1 - Ekmek (Buğday, Döl güzlük, Güz buğdayı, Çavdar, Arpa) 2 - Kete (İçli, sade, tatlı), 3 - Katmer, 4 - Börek (Su, Kuru) 5 - Bişi, Lokma, 7 - Manti, 8 - Makarna (Gü neş makarnası), 9 - Fetir, 10 - Hoca Ğhinkalı, 11 - Dönderme, 12 - Mafiş, 13 - Cevizli börek, 14 - Pileki katmeri, 15 - Ğhinkal, 16 - Demir tatlısı, 17 - Peynirli börek, 18 - Harbullama, 19 - Pasta, Baklava, Pandispanya, Revani.

2. LAZUT (MISIR) YEMEKLERİ :

1 - Çadı (Yağlı, Yavan), 2 - Keşkek, 3 - Hedik, 4 - Papa, 5 - Hasuta, 6 - Keş çorbası, 7 - Pat, 8 - Hğarşo. 9 - Sütlü çorba.

3. KARTOPI (PATATES) YEMEKLERİ :

1 - Haşlama, 2 - Patates yemeği, 3 - Buğlama, 4 - Çorbası, 6 - Kızartması, 7 - Patates köftesi.

4. LAHANA YEMEKLERİ :

1 - Lahana, 2 - Lahana sarması, 3 - Lahana turşusu, 4 - Kapuska, 5 - Kavurma.

5. LOBYA (FASULYA) YEMEKLERİ :

1 - Taze, 2 - Turşusu, 3 - Kavurması, 4 - Çinço Loby, 5 - Etli.

6. ÇARHALA YEMEKLERİ :

1 - Çarhala kolu kavurması, 2 - Çarhala turşusu.

7. TURPI VE PÖRÇÜKLÜ : YER EL-SARI :

1. Sade yenir, (Kış aylarında)

8. MERCİMEK :

1 - Mercimek çorbası (Etli, sade).

9. ELMA VE YEMEKLERİ :

1 - Elma, 2 - Kağ (Hoşafık için), 3 - Tu-feiye, 4 - Pestil, 5 - Komposto.

10. ARMUT VE YEMEKLERİ :

1 - Armut, 2 - Furuç (Hoşaf için), 3 - Turşusu, 4 - Reçeli, 5 - Konpostosu.

11. PANTA VE YEMEKLERİ :

1 - Panta, 2 - Furuç (Hoşaf için), 3 - Turşu.

12. ÇANÇUR VE YEMEKLERİ :

1 - Çançur, 2 - Pestil (Kaysefe için), 3 - Açma, 4 - Pelverde, 5 - Kurutma.

13. VIŞNE VE YEMEKLERİ :

1 - Vişne, 2 - Reçel, 3 - Şurup.

14. KIRAZ :

Kiraz olarak yenilir.

15. CEVİZ VE YEMEKLERİ :

1 - Ceviz, 2 - Börekler, 3 - Baklavaya, 4 - Aşureye.

16. BAL VE YEMEKLERİ :

1 - Bal, Börekler, Pişi, Lokma, Katmere konur ve ekmek batırarak (Banarak) yenir.

17. ETLER (KEÇİ, KOYUN, MANDA, SİĞİR) VE YEMEKLERİ :

1 - Közleme (Köz kebabı), 2 - Kebap, 3 - Lüle kebabı, 4 - Sulu köfte, 5 - Kavurma, 6 - Haşlama, 7 - Ğhinkal, 8 - Kıymalı börek, yemek, katmerler.

18. HİNDİ - ÖRDEK - KAZ - TAVUK :

1 - Haşlama, 2 - Kızartma, 3 - Çorba, 4 - Hğarşo.

19. TAVŞAN VE ÖRDEK :

1 - Tavşanın çulmaması, 2 - Ördeğin kızartması.

20. ALABALIK, KARABALIK :

1 - Alabalık boldur, kızartması ve yumurtalı yapılır.

ARAŞTIRMALARI

IV. POSOF KÖYLERİNDE YETİŞEN YIYECEKLER VE BUNLARIN SAKLANMASI

1. KURUTULARAK SAKLANANLAR :

1 - Tahıl, 2 - Lazut, 3 - Loby, 4 - Mercimek, 5 - Elma, 6 - Armut, 7 - Cancur, 8 - Erik, 9 - Panta, 10 Ceviz, 11 - Etler, 12 - Kabak (Erişte), 13 - Ot yaprakları (Pancar, Kinzi, Çaman).

2. ÖYÜTÜLEREK SAKLANANLAR :

1 - Tahıl, mısır, unları, 2 - Ot tohumları.

3. TURŞU YAPILARAK SAKLANANLAR :

1 -Lahana, 2 - Loby, 3 - Çarhala, 4 - Pörçüklü, 5 - Armut, 6 - Panta, 7 - Ğimi.

4. KUY (KUYUDA) SAKLANANLAR:

1 - Kartopi, 2 - Çarhala, 3 - Torpi 4 - Pörçüklü, 5 - Yer elması.

5. MAHZENLERDE SAKLANANLAR :

1 - Kartopi, 2 - Lahana, 3 - Elma, 4 - Armut, 5 - Yağ, 6 - Peynir, 7 - Ayran. (5, 6, 7 - Yazın mahzende, kışın anbarda saklanırlar.)

6. HĞAROLARDA SAKLANANLAR :

1 - Mısır, Tahıl, saklanır.

7. AMBARLARDA SAKLANANLAR :

1 - Tahıl, 2 - Mısır, 3 - Yağ, 4 - Kurutulmuş etler, 5 - Kurutulmuş meyvalar, 6 - Kurutulmuş loby, kabak (Erişte), 7 - Kuru maddeler.

V. POSOF KÖYLERİNİN ORMAN - DAĞ - ÇAYIR VE TARLALARINDA YETİŞEN YABANI MEYVELER VE SEBZELER:

1. MEYVELER (YABANI) :

1 - Moçi, 2 - Jola, 3 - Mesğal, 4 - Horoz gözü, 5 - Laba, 6 - Goğnoş, 7 - Çiğelek (Çilek), 8 - Fındık, 9 - Puşat, 10 - Kiknap.

2. SEBZELER (PİŞİRİLMEYEN YENİR) (YABANI) :

1 - Pampara, 2 - Kuzu kulağı, 3 - Ğıryançola, 4 - Tita, 5 - Cinacuna, 6 - Medik, 7 - Atol, 8 - Ğunta, 9 - Külül, 10 - Yer elması, 11 - Dağ pancarı (pişirilerek yaprakları pirinçle veya bulgurla, sütle çorba yapılır.)

VI. POSOF KÖYLERİNDE YETİŞEN MEYVE - SEBZE VE TAHİLİN İSİMLERİ :

1. MEYVELER :

1 - Erik (Cancur, Tamaz, Kara erik, Su eriği, Beyaz, Çatal), 2 - Kiraz (Alamelik,

Su kirazı, Açık kiraz), 3 - Vişne, 4 - Ceviz, 5 - Dut, 6 - Üzüm, 7 - Armut (Nene, Sasele, Kabak, Bal, Bildürçin, Nenezir, Ağırşah, Tavrecil, Beg, Uruset, Çocile, Baraka, Misiki, Kızıl Armudu gibi isimler taşırlar), 8 - Elma (Yaz, Şeker, Şah, Soba, Çiğit, Karanfil, Uruset, a. Beyaz, b. Kırmızı. Makara, Acara, Yağ, Misket, Şafran, Süt, Limon, Paşa, Meşe, Mürebe elmaları vardır.)

Bu meyvelerin fiziksel yapıları, yetiştirme zamanları, renkleri, tadları, dayanıklılıkları, lezzetleri, sürüm mesafeleri başka başkadır.

Türkiyemizin başka illerinde yetişen muayyen tipte elmaların ekseriyeti bucağımızda yetiştiği gibi, Ağıska'da, Kobliyan'da Kafkasya'da yetişen bir çok meyve tipleri de bölgemizde yetişmektedir. Tür, tip, tad ve şekline uygun bir tipte meyve benzerine yurdumuzun başka illerinde rastlanmamaktadır.

Başka illerimizde yetiştirilmesi ve oralara nakledilmesi, ilgililerin bu meselelere de eğilmeleri en büyük temennimiz ve amacımızdır.

2. SEBZELER :

a. TOPRAK İÇİNDE YETİŞENLER :
1 - Sarımsak, 2 - Soğan, 3 - Şalgam, 4 - Şallama, 5 - Patates, 6 - Turup (Siyah), 7 - Yer elması, 8 - Atol, 9 - Çarhala.

b. TOPRAK ÜSTÜNDE TELENK (TELEK) YETİŞEN : 1 - Kabak, 2 - Kestane, 3 - Kavun, 4 - Karpuz, 5 - Hiyar (Salata).

c. TOPRAK ÜSTÜNDE SARMADA YETİŞENLER : 1 - Loby (Beyaz, Kırmızı, Barbunya, Kut mısır, Yağ, Sonben), 2 - Külül.

ç. TOPRAK ÜSTÜ KÖKTE YETİŞENLER : 1 - Domates, 2 - Lahana, 3 - Çarhala.

3. TAHİLLAR

1. Tahıllar (arpa, güzlük, buğday, çavdar, yulaf, mısır).

Ekilmesi ve yetiştirilmesi âdet haline gelmemiş, daha ziyade Posof halkınca bilinmeyen, bucağımız ilkokul müdürü hocamız sayın İmdat Gürlü'nün tohumlarını getirtilip yetiştirilmesi mümkün sebzeler :

1 - Domates, 2 - Patlıcan, 3 - Dolmalık kabak, 4 - Marul, 5 - Yeşil salata, 6 - Kırmızı turp, 7 - Nane, 8 - Dere otu, 9 - Maydanos, 10 - Üzüm yaprağı, 11 - Dermason fasulya.

Efsaneler ve İnanışlar :

Ağrı Dağı Efsanesi

Derleyen : Nebahat ÇETİN
Milli Folklor Enstitüsü Derleyicisi

I
Yurdumuzun en yüksek Dağı, aynı ismi taşıyan Ağrı iline 40 - 45 Km. uzaklıkta, başı daima karlı ve dumanlı yüce bir dağdır.

Efsaneye göre, Ağrı Dağı, adını aşağıda anlatacağım olaydan sonra almıştır:

Türkiye'nin en yüce dağı olan Ağrı Dağının yanbaşında bir başka küçük dağ vardır. Halk dağa "Büyük Ağrı" küçüğüne ise "Küçük Ağrı" dağı demektedir.

Çok eskilerde, şimdiki büyük ve küçük Ağrı dağlarının bulunduğu yerde yoksul bir köylünün evi var

mış.. Köylünün biri büyük, diğeri de küçük iki kızı bu yörede kendi yaşantılarını yaşayıp giderlermiş. Yıllar geçtikçe kızlar büyümüş, güzelleşmişler.. Fakat küçük kız ablasından çok daha güzel ve alımlıymış.. Babaları bir gün iki kızı odun toplayıp taşımaya yollamış. İki kardeş tepe ve yamaçlarda epeyce odun toplayıp iple bağlamışlar.. Sıra taşımaya gelince, abla koca yükü kardeşinin sırtına kaldırmış.. Yola koyulmuşlar. Küçük kız odun yükünün altında iki büklüm gelirken yorulmuş ve ablasına:

--- Belim çok ağrıdı, ne olur biraz da sen taşı, demiş..

Abla hiç oralı olmamış. Küçük kız bir kez daha söylemiş, ama abla hiç duymuyor. Kızcağzın sırtı ve beli ise iyice ağrımaya başlamış. Artık dayanamayınca:

— Abla, abla, demiş, senin gibi ablam olacağına, bir yüce dağ olmalıymış. Başı karlı, dumanlı. Karı, buzu erimeyen bir dağ olsaymışın da böyle acı çektirmeseymişsin bana..

Ablası da:

— Senin gibi bacım olacağına bir küçük dağ olsaymış, yamaçları çayırılı, çimenli.. Kuzulara koyunlara otlak olaymış. Davarlar çiğnedikçe, gezip otladıkça ve koşup meleştikçe

ARAŞTIRMALARI

belindeki AĞRI gibi bir ağrı duyup "AĞRI, AĞRI" diye inleseymiş, demiş.

O sırada bir fırtına, bir gürültü kopmuş. Gökler şakır şakır şakırdamış.. Biraz sonra ortalık yatışınca bakanlar yan yana iki dağ görmüşler.. Biri büyük, başı dumanlı, doruklarında karlar parıldıyan bir yüce dağmış.. Diğeri küçük, etekleri yemyeşil çayırılı, çimenli bir dağmış.. Bahar geldiğinde Küçük Ağrı yeşillenir.. Çiçeklerle çim ve çayırarla bezenirken, Büyük Ağrı başı duman duman, tepeleri karlı daha bir yüceliğe bürünerek dimdik durmuş.

II

AĞRI DAĞI ve ADEM İLE HAVVA EFSANESİ

Rivayete göre Adem ile Havva, cennette yasak meyveyi yiyip ve kovulduktan sonra, AĞRI Dağının doğusundaki Erem (İrem) bahçelerine inmişler. İnsanlık soyu burarlarda çoğalıp yeryüzüne dağılmış.. Bu bahçe Ağrı ilinin Doğubeyazıt ilçesindedir. Yemyeşil, bol meyveli ve hareketli bu bahçeler hâlâ aynı şekildedir. İsimleri ise yine Erem (İrem) bahçeleridir.

TÜRKİYE GARANTI BANKASI A.Ş.

KURULUŞ : 1946

Sermayesi ve İhtiyatları Yekünü :
50.000.000.— Lira

Yurt içinde 130 Şube

★
TASARRUF MEVDUATINDA HARBIYE-
DE VE FENERBAHÇEDE TAM KON-
FORLU APARTMAN DAİRELERİ VE
ZENGİN PARA İKRAMİYELERİ

GARANTI BANKASI

(Folklor : 28)

MİLLİ TASARRUFUN
SEMBOİLÜ

TÜRKİYE BANKASI
paranızın... istikbalinizin emniyeti

(Folklor : 27)

PETROL OFİSİ

EN ÜSTÜN YAKITI PETROL
OFİS İSTASYONLARINDA BU-
LABİLİRSİNİZ.

(BŞEN : 60276 - A. 20457 - 29)